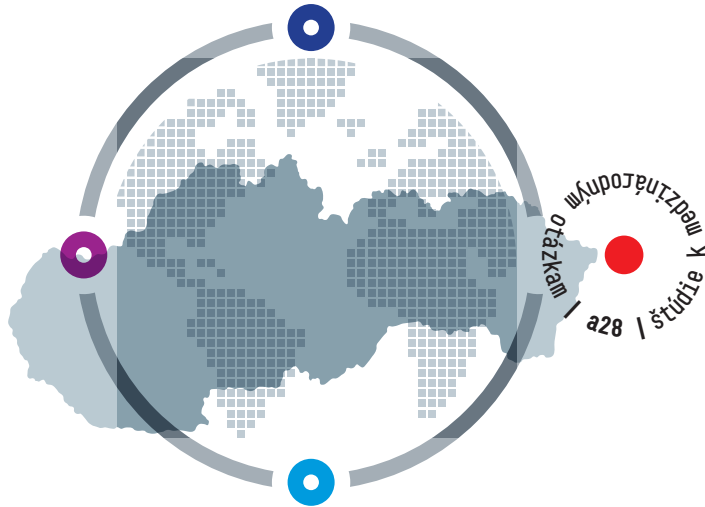

SFPA

30 years of foreign policy expertise

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám

Miroslava Pisklová

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Miroslava Pisklová

Bratislava, december 2023

© Autorka & Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o.

vydal

Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, n. o.
Staromestská 6/D, 811 03 Bratislava

autorka

© Miroslava Pisklová

recenzenti

Alexander Duleba, Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti
pre zahraničnú politiku, n. o.
Radovan Geist, vydavateľ portálu Euractiv.sk

grafický dizajn

© Zuzana Chmelová

Vydané v rámci projektu č. MVZP/2023/11 podporeného z dotačnej
schémy Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR,
ako aj s podporou Konrad Adenauer Stiftung.

Obsah

Úvod // 6

1. Slovensko a dezinformácie: v čom je vlastne problém? // 10

- 1.1. Slovenskí študenti sú podpriemerní v čitateľskej gramotnosti, aj znalosti občianskych tém // 15
- 1.2. Medzi učiteľmi sa nájdu žiarivé príklady z oboch táborov // 19
- 1.3. Téma preškolenia učiteľov na iný spôsob výučby // 22

2. Zahraníčná a európska politika Slovenska v školách a v informačnom priestore // 24

- 2.1. Aké dezinformačné naratívy o geopolitike, Západe, EÚ a NATO na Slovensku kolujú? // 28
 - 2.1.1. Mýty o EÚ a údajnom „diktáte Bruselu“ // 28
 - 2.1.2. Geopolitika a diskusia „Západ verzus Východ“ // 36

3. Príklady dobrej praxe zo zahraničia // 40

4. Odporúčané metódy práce so žiakmi, konkrétne aktivity a ich ciele // 44

- 4.1. Kým začnete // 45
- 4.2. Odporúčané všeobecnejšie zásady a postupy // 47
 - 4.2.1. Otázky, otvorená diskusia, zvládnutie umenia argumentácie, aj rozvoj emočnej inteligencie // 48

4.2.2. O čo sa oprieť pri citlivejších témach // 50

4.2.3. Ako môže vyzerat mimoškolská komunikácia iných štátnych inštitúcií voči študentom // 51

4.3. Odporúčané konkrétne aktivity a úlohy // 53

4.3.1. Klásť na hodinách žiakom veľa otázok // 53

4.3.2. Odporúčania ako v triede rozprúdiť a viesť otvorenú diskusiu // 54

4.3.3. Ako lepšie pracovať s obrázkami a s textom // 57

4.3.4. Využívanie technológií // 59

4.3.5. Externý element: workshopy a hostia // 60

4.3.6. Hry a iné aktivity // 63

4.3.7. Ako ešte inak otvárať spoločenské témy // 67

4.3.8. Ďalšie možnosti: doplnkové vzdelávanie pre učiteľov // 68

5. Do akých predmetov možno začleniť informačnú a mediálnu gramotnosť? // 70

Záver a krátke zhrnutie // 74

Odporúčania stránok a profilov, ktoré môžu učители a/alebo žiaci sledovať online // 77

Zoznam rozhovorov // 80

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Úvod

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Dezinformácie sa stali veľkou výzvou pre slovenskú spoločnosť, ktorá sa po rokoch hybridného pôsobenia zo zahraničia,¹ no tiež vplyvom domácich aktérov, stala nielen ovplyvnenou, ale aj polarizovanou, agresívnejšou² a vyzakujúcou nízku dôveru vo verejné inštitúcie³. Metodika, ktorú držíte v rukách, vznikla v snahe priniesť publikáciu, ktorá skombinuje znalosti rôznych relevantných odborov a prispeje k boju proti dezinformáciám na Slovensku.

¹ Rozmach a intenzita hrozby dezinformácií narastali od roku 2014 po ruskej anexii Krymu. Obdobie pandémie covid-19 bolo tiež významným míľnikom. Počas posledných 10 rokov došlo k nárastu počtu aktérov, intenzity ich pôsobenia aj do istej miery normalizácie dezinformačných naratívov vo verejnom diskurze.

² Ako príklad slúžia verbálne aj fyzické útoky frustrovaných obyvateľov Slovenska, ktorí uverili dezinformáciám o covid-19, na zdravotníkov, policajtov, či očkovačské tímy a ďalších počas pandémie.

Zdroj: Správa Policajného zboru o dezinformáciách na Slovensku v roku 2021. In: *Ministerstvo vnútra SR*, 10. 1. 2022, <https://www.minv.sk/?tla-cove-spravy&sprava=policia-spristupnila-suhrnnu-spravu-o-dezinformaciach-na-slovensku-v-roku-2021> (prístup: 14. 6. 2023).

³ Nízka dôvera v inštitúcie, ktorá v roku 2023 dosahovala iba okolo 30 – 40 %, je problematická pretože predstavuje jeden z kľúčových pilierov stabilnej demokracie. Okrem štandardných inštitúcií štátu je však tiež problematické zníženie dôvery v autority akými sú zdravotníci či vedecké inštitúcie. To sa preukázalo významne počas pandémie covid-19.

Zdroje: Exkluzívny prieskum agentúry AKO pre TV JOJ 24: Ktojej verejnej inštitúcii dôverujú Slováci najviac?. In: *TV JOJ24*, 22. 9. 2023, <https://joj24.noviny.sk/volby/parlamentne-volby-2023/joj24-volebna-encyklopedia-slovenska/837254-exkluzivny-prieskum-agentury-ako-pre-tv-joj-24-ktorej-verejnej-institutcii-doveruju-slovaci-najviac> (prístup: 25. 9. 2023).

Dôvera v inštitúcie. In: *Ako sa máte Slovensko?*, n.d., : <https://www.ako-samateslovensko.sk/tema/dovera-v-institutcie/> (prístup: 25. 9. 2023).

Boj proti dezinformáciám a hybridnému pôsobeniu zo zahraničia sa v posledných pár rokoch významnejšie rozvinul v štátnej správe, kde boli naprieč ústrednými orgánmi štátnej správy (MZVEZ SR, MO SR, MV SR, ÚV SR) vytvorené expertné oddelenia zaoberajúce sa touto problematikou, pôsobiace v online aj offline prostredí a zavádzajúce strategickú komunikáciu voči širšej verejnosti. Svojimi aktivitami mierili na rôzne vekové kategórie spoločnosti, vrátane mládeže.

Táto metodika je zameraná na prácu s mládežou na školách, keďže vzdelávanie a podchytenie problému ešte v čase, kedy si študenti formujú názory a kedy si osvojujú spôsoby rozmyšľania nad prijímanými informáciami je najvhodnejšia na ich formovanie správnym smerom. Tým je myslené vedenie študentov k ostražitému prístupu k informáciám, ich zdrojom a celkovo ku kritickému uvažovaniu.

Metodika má slúžiť školám a ich učiteľom ako inšpirácia na lepší prehľad vo vybraných zahraničnopolitických otázkach dôležitých pre ukotvenie Slovenska v kľúčových medzinárodných organizáciách (najmä EÚ a NATO) a v dezinformačných naratívoch, ktoré tieto otázky v slovenskom informačnom priestore sprevádzajú. Zároveň sú dané témy kombinované s informáciami o vhodných spôsoboch ako ich spoločne so žiakmi prebrať.

Metodika má tiež za cieľ poslúžiť pracovníkom relevantných ministerstiev, ktoré v rámci boja proti nepriateľskej propagande a dezinformáciám získajú nový podklad ako možnú inšpiráciu k budúcim aktivitám smerovaných na mládež a študentov stredných škôl.

V rámci prípravy a zberu dát k písaniu tejto metodiky bolo vykonaných 12 rozhovorov so slovenskými odborníkmi na dezinformácie, mediálnu gramotnosť a kritické myslenie, vzdelávanie, podporu otvorenej diskusie a riešenie spoločenských konfliktov, či zahraničnú a európsku politiku. Respondenti pôsobia v oblasti štátnej správy, školstva, médií, aj neziskovej sféry. Táto publikácia bola vypracovaná na báze údajov zozbieraných z týchto rozhovorov a vlastného výskumu autorky.

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Slovensko a dezinformácie: v čom je vlastne problém?

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Slovensko je v dôsledku kombinácie rôznych faktorov krajinou, v ktorej je v rámci Európy najviac obyvateľov náchylných veriť konšpiráciám.⁴ Obyvatelia, mládež a študentov prirodzene nevynímajúc, strácajú schopnosť pristupovať v zdravej miere kriticky k informáciám, ktoré denne prijímajú zo svojho okolia, či už je ich zdrojom rodina, priatelia, médiá, televízia alebo sociálne siete.

Niektorí ľudia sú náchylnejší uveriť dezinformáciám než iní, vo všeobecnosti však platí, že človek je evolučne prednastavený byť podozrievavý a má tiež prirodzenú potrebu veciam okolo seba porozumieť, mať tak pocit kontroly. To pri komplikovanosti dnešného sveta a pretlaku informácií nahráva konšpiráciám a dezinformáciám, ktoré nám buď „odhalia sprisahanie“ alebo ponúknu „jednoduché vysvetlenie“ toho čo sa deje. Ako ľudia máme tiež sklony k sebaopotvrdzovaniu, a teda ak už sme o niečom presvedčení, hľadáme skôr ľudí a informácie, ktorí nám naše videnie sveta potvrdzujú (tzv. konfirmačné skreslenie).⁵ Tak vznikajú aj často spomínané „názorové bubliny“ v spoločnosti.

⁴ Hajdu, D., Klingová, K.: Voices of Central and Eastern Europe: Perceptions of democracy & governance in 10 EU countries. In: *Globsec*, 23. 6. 2020, <https://www.globsec.org/sites/default/files/2020-06/Voices-of-Central-and-Eastern-Europe-read-version.pdf> (prístup: 15. 6. 2023).

⁵ Tento fenomén poznáme pod označením „motivated reasoning“, teda motivované zdôvodnenie si veci.

Zdroj: Weir, K.: Why we fall for fake news: Hijacked thinking or laziness?. In: *American Psychological Association*, 11. 2. 2020, <https://www.apa.org/news/apa/2020/fake-news> (prístup: 15. 6. 2023).

Zároveň dnes už na základe výskumov vieme, že keď už raz človek nejakej nepravdivej informácii uverí, má v tomto mylnom presvedčení tendenciu zotrvať. Aj pri snahe pôvodnú informáciu korigovať, väčšina ľudí ju naďalej považuje za smerodajnú a pravdivú.⁶ V rámci dnešného informačného pretlaku sú ľudia tiež prirodzene celkovo vo väčšom kontakte aj s nepravdivými informáciami, čo u nich vytvára pocit dôvery s naratívami, ktoré prezentujú.⁷ To pri mládeži platí obzvlášť, keďže sú významnými konzumentmi online obsahu.

S náchylnosťou uveriť nepravdivému tvrdeniu robia veľa aj ľudské emócie.⁸ Hnev, strach a pocit ohrozenia sú v tomto smere veľmi užitočné, čo vedia aj dezinformátori.⁹ Sociálne siete, ktoré celkovo umožňujú oveľa širší dosah a rýchlejšie šírenie dezinformácií než tomu bolo kedysi, pritom k ich šíreniu ako obsahu vyvolávajúceho emócie významne prispievajú svojimi algoritmami.

Beauvais (2022) poskytuje súhrn kognitívnych, psychologických a sociologických faktorov, ktoré u ľudí zvyšujú náchylnosť voči nepravdivým správam.¹⁰ Okrem už vyššie spomínaných uvádza aj nízku úroveň vzdelania, prevahu intuitívneho myslenia nad analytickým myslením, chýbajúce kritické myslenie, nízku digitálnu gramotnosť,

⁶ Lewandowsky, S. et al.: Misinformation and Its Correction: Continued Influence and Successful Debiasing. In: *Sage Journals*, 17. 9. 2012, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1529100612451018> (prístup: 15. 6. 2023).

⁷ Beauvais, C.: Fake news: Why do we believe it?. In: *Joint Bone Spine*, 4. 3. 2022, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1297319X22000306> (prístup: 15. 6. 2023).

⁸ Martel, C., Pennycook, G., & Rand, D. G.: Reliance on emotion promotes belief in fake news. In: *PsyArXiv*, 9. 9. 2019, <https://doi.org/10.31234/osf.io/a2ydw> (prístup: 21. 6. 2023).

⁹ Obdobie pandémie covid-19 je dobrým príkladom momentu, kedy sa ľudia ocitli v neistote z neznámej situácie, báli sa o zdravie a život seba a svojich blízkych a mnohí tak ľahko uverili dezinformáciám. Tým sa vďaka tomuto prostrediu darilo. Podobne na spoločnosť pôsobilo aj následné rozpútanie vojny na Ukrajine.

¹⁰ Beauvais, C., c. d.

impulzivitu, aj spoliehanie sa na emócie a nízku úroveň emočnej inteligencie¹¹. Preto je potrebné zamerať sa na systém vzdelávania a budovanie informačnej gramotnosti, a to najmä v krajine, ktorej obyvatelia sú voči dezinformáciám zjavne málo odolní.

V neposlednom rade, dôvera v nepravdivé informácie či konšpirácie vedie ľudí k tvorbe skupín, ktoré ovplyvňujú širšiu spoločnosť, často nepriaznivo. To sú spoločenské náklady dezinformácií.¹² Taktiež dnes už existujú štúdie, ktoré sa snažia poukázať aj na ekonomický dopad dezinformácií.¹³

Faktory, ktoré v posledných rokoch formovali dnešný nepriaznivý stav nízkej odolnosti voči dezinformáciám na Slovensku sú viaceré. SR je roky súčasťou hybridnej vojny a cieľom nepriateľskej zahraničnej propagandy. V politike sa rozšíril populizmus a nekorektná až štvavá politická komunikácia; niektorí politici (ale tiež ďalšie spoločensky známe osobnosti s veľkým dosahom) sa stali šíriteľmi a čiastočne aj tvorcami dezinformácií. Toto v kombinácii s chaotickým fungovaním štátnej správy počas pandémie viedlo k postupnému zvyšovaniu nedôvery obyvateľov vo verejné inštitúcie a authority (vláda, parlament, súdy, vedci, lekári a i.). Dôležitým faktorom je však tiež vzdelávanie v slovenskom školstve a spôsob výučby, ktorý sa rokmi len málo alebo vôbec neprispôsobuje meniacemu sa svetu okolo nás.

¹¹ Emočná inteligencia ako schopnosť porozumieť a regulovať vlastnú emocionálnu reaktivitu na prijímané informácie a správne prepojiť emóciu a kontext.

¹² To je príklad rodičov, ktorí sa rozhodli neočkovat svoje deti a dosiahli, že sa po rokoch vracajú závažné detské ochorenia. Tie už ohrozujú všetkých a vedú k polarizácii spoločnosti na protistojace tábory.

Zdroj: Lewandowsky, S. et al., c. d.

¹³ Príkladom sú zbytočné úmrtia a náklady štátu na liečbu či uzatváranie trhu, ktoré vznikli počas pandémie covid-19, pričom situáciu zhoršovali tí, ktorí podľahli dezinformáciám o tejto chorobe či vakcíne proti nej.

Zdroj: Tarasovič, V., Kriššák, T., Pisklová, M.: Čo nás stoja dezinformácie. In: *Friedrich Ebert Stiftung zastúpenie v SR*, 16. 10. 2023, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/20643.pdf> (prístup: 19. 10. 2023).

Odborníci sa pritom zhodujú (R8, R9, R10, R11, R12), že tie slovenské školy či učitelia, ktorí proaktívne hľadajú cesty a vedú deti ku kritickému mysleniu, sú pozitívnym príkladom, že veci sa dajú robiť lepšie. Takýto prístup je však potrebné zaviesť plošne, aby nevznikali rozdiely medzi školami či triedami podľa toho, na akého učiteľa mal daný žiak „šťastie“. Kým sa podarí takýto plošný prístup etablovať, keďže zatiaľ sa kurikulárna reforma týka iba základných škôl¹⁴, je dôležitá spolupráca štátnej správy a mimovládneho sektora v preklenovacom období. Rôzne organizácie aj aktívni jednotlivci sa snažia školskému systému pomáhať zvonka, napríklad realizáciou workshopov. Jednou z takýchto snáh je aj tvorba tejto metodiky.

¹⁴ Spustená bola na prvých testovacích školách v školskom roku 2023/2024, plošne by mal byť nový štátny vzdelávací program zavedený od školského roka 2026/2027.

Zdroj: Školy v postupnom zavádzaní nového ŠVP, <https://vzdelavanie21.sk/skoly-postupne-zavadzanie-svp/> (prístup: 18. 9. 2023).

1.1. Slovenskí študenti sú podpriemerní v čitateľskej gramotnosti, aj znalosti občianskych tém

Slovenskí experti sa zhodujú v tom, že úroveň kritického myslenia u slovenských študentov je veľmi slabá, čo je alarmujúce aj pre to, aké negatívne dopady to má na občianske povedomie a klímu v spoločnosti, v ktorej je dnes potrebné posilňovať dôveru a pestovať otvorenosť. Napriek tomu, že sa o tom veľa hovorí, je aplikačná prax slabá (R3, R6, R9). Významným problémom je samotný školský systém. Ten v dôsledku našej histórie režimov ktoré nás neučili myslieť, ale poslúchať (R5) na jednej strane potrebuje reformu, nemá aktualizované postupy, ani sa nesnaží žiakov zapájať, nútiť rozmyšľať a riadne viesť ku kritickému mysleniu či otvorenosti (R6, R8, R10, R12). Na strane druhej v podstate demotivuje učiteľov pôsobiach v ňom (R8, R11), aj keď nie všetci sú fanúšikmi týchto zmien (R12).

Je pritom dôležité venovať sa dnešnej mládeži čo najskôr. V tomto veku sa ešte dajú formovať a naučiť aspoň základy o fungovaní sociálnych sietí, aj otvorenej diskusii a vplyve dezinformácií na spoločnosť. Je dôležité, aby škola a učiteľ ako autorita rozšíril žiakom v tomto smere obzory, aj pre prípad, že domáce prostredie a rodičia by dieťa k týmto veciam neviedli (R8, R12).

Výskum pracovníkov Univerzity Komenského a SAV¹⁵ testoval schopnosť slovenských stredoškôľakov rozpoznať pravdivé správy od tých nepravdivých, a to aj za využitia rôznych editorských elementov, ktoré by im štýlom a podobnosťou na typické znaky dezinformačných správ mali napovedať. Ukázal, že iba 48 % študentov verilo pravdivým správam viac ako tým nepravdivým. Zároveň, 41 %

¹⁵ Greškovičová, K., et al.: Superlatives, clickbaits, appeals to authority, poor grammar, or boldface: Is editorial style related to the credibility of online health messages? In: *Frontiers of Psychology*, 29. 8. 2022, <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.940903> (prístup: 13. 7. 2023).

študentov považovalo nepravdivé správy za rovnako dôveryhodné ako tie pravdivé, a 11 % študentov dokonca menej dôverovalo tým pravdivým. Ukázalo sa tiež, že študenti pri vyhodnocovaní dôveryhodnosti správ skoro vôbec nekládli dôraz na očividné manipulačné techniky v textoch, akými sú superlatívy, tučné písmo, či gramatické chyby. Podozrivý im prišiel iba očividne „clickbaitový“¹⁶ titulok správy. Tieto znaky v texte by pritom mali byť relatívne jednoducho rozpoznateľné aj tam, kde osobe môže chýbať znalosť témy a kontextu či iné hodnotiace schopnosti.

Slovenskí študenti na tom nie sú dobre ani v oblasti čitateľskej gramotnosti. Výsledky PISA testov 2022 ukázali, že sú v tejto oblasti pod priemerom krajín OECD. Tak tomu bolo aj vo všetkých predchádzajúcich cykloch testov. V porovnaní s predošlým cyklom bol tiež zaznamenaný o 4 % vyšší podiel žiakov, ktorí nedosahujú ani základnú úroveň zručností a vedomostí v danej oblasti (35,4 %). A zároveň, v čítaní sú slovenskí žiaci najhorší z meraných gramotností (ešte matematická a prírodovedná).¹⁷ Čitateľská gramotnosť je pritom kľúčová pre schopnosť vyhodnocovať a spracúvať informácie, ktoré k mládeži prúdia, keďže ide o súbor schopností ako čítanie s porozumením, kritické zhodnotenie obsahu, kontextu, zhodnotenie relevancie a celkovo rozpoznanie nepresných, zavádzajúcich či klamlivých informácií. Bez toho je človek voči dezinformáciám a konšpiráciám v podstate bezbranný.

Zaujímavé je tiež pozrieť sa na úroveň znalostí žiakov v občianskych témach. Výskum z roku 2017 ukázal, že existuje pozitívny vzťah medzi vedomosťami žiakov¹⁸ z občianskej

¹⁶ Pútavý a podnecujúci človeka, aby naňho klikol a otvoril ho.

¹⁷ Zverejnenie výsledkov slovenských 15-ročných žiakov v medzinárodnej štúdii OECD PISA 2022. In: MŠVVŠ SR, 5. 12. 2023, <https://www.minedu.sk/zverejnenie-vysledkov-slovenskych-15-rocnych-ziakov-v-medzinarodnej-studii-oecd-pisa-2022/> (prístup: 6. 12. 2023).

¹⁸ Priemerný vek vzorky žiakov bol 16,88 rokov, teda vyhovuje zameraniu tejto publikácie na stredné školy.

výchovy či dejepisu a ich vzťahom k demokracii.¹⁹ Význam má aj otvorenosť školy.²⁰ Ďalej, podľa citovaného výskumu, čím viac vnímali žiaci svoju školu ako otvorenú pre diskusiu a participáciu, ako aj postojmi k demokracii, tým pozitívnejšie sa stavali k etnickým menšinám, mentálne znevýhodneným a k EÚ. Otvorenosť školy mala tiež pozitívny vplyv na vedomosti žiakov.²¹ To všetko súvisí so schopnosťou žiť v a tvoriť fungujúcu, otvorenú, hodnotovú a odolnú demokratickú spoločnosť. Okrem toho by lepšia znalosť mladých ľudí v témach spoločnosti a demokracie mohla smerovať k riadnemu porozumeniu pojmov ako liberalizmus, demokracia, nacionalizmus, fašizmus a ďalšie, ktorými sa dnes aj v dôsledku rozmachu dezinformácií a populizmu v slovenskej spoločnosti narába mimo ich reálneho zmyslu, dochádza k ich zneužívaniu a nepochopeniu.²² Pritom znalosť tohto druhu termínov je obsiahnutá v obsahovom štandarde Štátneho vzdelávacieho programu (PVŠ) na predmet dejepis na stredných školách²³ a žiaci by to teda mali ovládať.

Medzinárodná štúdia ICCS („International Civic and Citizenship Education Study“) o občianskom vzdelávaní v roku 2022 zistila, že slovenskí študenti výrazne zostávajú za priemerom vo vedomostiach z občianskej náuky v rámci 24 skúmaných entít. Dokonca, v porovnaní

¹⁹ Pri vyššej miere týchto vedomostí žiaci vykazovali aj pozitívnejšie postoje k demokracii.

²⁰ To okrem citovaného výskumu potvrdila aj respondentka z MŠVVŠ SR (R2).

²¹ Kalmárová, V., et al.: Aké vzdelávacie faktory súvisia s postojmi slovenských stredoškôľakov a stredoškôľáčok k menšinám? Správa z výskumu. In: *Štátna školská inšpekcia*, apríl 2017, https://www.ssi.sk/wp-content/uploads/2020/12/Sprava_z_vyskumu_2.pdf (prístup: 18. 9. 2023).

²² Odborníci z PDCS (R7) mali takúto skúsenosť pri jednom stretnutí a otvorenej diskusii so študentami, keď zistili, že tí majú problém rozlišovať hranice napríklad medzi pojmi vlastenectvo a nacionalizmus.

²³ Inovovaný ŠVP pre gymnáziá so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom: Človek a spoločnosť: Dejepis. In: *Štátny pedagogický ústav*, n.d., https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/dejepis_g_4_5_r.pdf (prístup: 4. 8. 2023).

s údajmi z posledného zberu dát v roku 2009 došlo u nich k najvýraznejšiemu prepadu z celej vzorky.²⁴ Tieto čísla sú významné preto, že daní študenti budú o pár rokov v dospelom veku a ak nebudú znalí základných vecí o chode štátu, spoločnosti či demokracie, nemôžeme predpokladať, že sa z nich stanú aktívni občania zúčastňujúci sa na formovaní súdržnej spoločnosti a odolnej demokracie, ale skôr naopak. Môžu mať problém nájsť si o štáte a demokracii relevantné informácie, prispievať k prehlbovaniu existujúcich spoločenských a názorových deliacich línií, namiesto ich zmenšovania, a tiež sa stať šíriteľmi dezinformácií. Podobné trendy potvrdzujú aj zistenia z výskumu realizovaného Splnomocnencom vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti z roku 2020, ktorý zistil, že mládež na Slovensku má nízku znalosť o demokratických princípoch a občianske vedomosti.²⁵

²⁴ Schultz, W., et al.: Education for Citizenship in Times of Global Challenge: IEA International Civic and Citizenship Education Study 2022 International Report, Table 3.11: Changes in average civic knowledge across ICCS cycles. In: *International Association for the Evaluation of Educational Achievement*, 28. 11. 2023, <https://www.iea.nl/sites/default/files/2023-12/ICCS-2022-International-Report.pdf>, s. 93. (prístup: 30. 11. 2023).

²⁵ Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti. In: *Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, Ministerstvo vnútra SR*, 2020, https://ipao.sk/wp-ipao-content/uploads/2022/07/ANALYZA_NP-VYSKUM_17_12_2020_FINAL_compressed.pdf, s.323-324 (prístup: 18. 9. 2023).

1.2. Medzi učiteľmi sa nájdu žiakové príklady z oboch táborov

Zároveň, aj medzi učiteľmi sa objavujú prípady problematické z pohľadu odolnosti slovenskej spoločnosti voči dezinformáciám a jej budovania, v dnešnom aj budúcom kontexte. Sú to prípady keď učiteľ nevie správne rozoznať (ne)dôveryhodnosť média ako zdroja informácií, či priamo takých učiteľov, ktorí dezinformácie sami šíria.

Známe sú už viaceré prípady učiteľov dezinformátorov – učiteľ pôsobiaci na SOŠ a člen maturitnej komisie, ktorý vyhlasoval, že SR zanikla vstupom do EÚ; iná učiteľka bojkotovala počas pandémie zavedené opatrenia a verila alternatívnym postupom; či prípad učiteľa občianskej výchovy, ktorý presvedčil skoro všetkých svojich žiakov v triede, okrem jedného, že za vojnu na Ukrajine môže Západ.²⁶

Počas pandémie covid-19 sa tiež ukázalo, že skoro polovica učiteľov nedôverovala vláde, zato takmer tretina (31 %) si myslela, že očkovanie je prípravou na čipovanie ľudí, 44 % považovalo covid za bežnú chrípku a 30 % si myslelo, že vírus vznikol v laboratóriu.²⁷ Zjavne tak prebrali dezinformácie, ktoré v tom čase kolovali informačným priestorom a spochybňovali vedecké poznatky.

V neposlednom rade, prieskum z roku 2019 ukázal, že v prvej päťici médií, ktoré by učitelia odporučili svojim žiakom ako dôveryhodné zdroje, figurovali až dve významné slovenské dezinformačné médiá (Hlavné správy a Zem a vek).²⁸

²⁶ Šnidl, V.: Medzi učiteľmi sú aj antivaxeri či priaznivci Putina. Ak neučia opití, škola si s nimi nevie poradiť. In: *Denník N*, 2. 6. 2023, <https://dennikn.sk/3402918/medzi-ucitelmi-su-aj-antivaxeri-ci-priaznivci-putina-ak-neucia-opiti-skola-si-s-nimi-nevie-poradit/> (prístup: 23. 6. 2023).

²⁷ Prieskum agentúry Fokus pre stranu Spolu a EĽS.

Zdroj: Očkovanie je prípravou na čipovanie ľudí, myslí si 31 percent učiteľov. In: *Teraz.sk*, 19. 10. 2020, <https://www.teraz.sk/slovensko/ockovanie-je-pripravou-na-cipovanie-/501295-clanok.html> (prístup: 23. 6. 2023).

²⁸ Dôveryhodné médiá pre žiakov z pohľadu učiteľov. In: *Focus*, 2019, https://img.projektn.sk/wp-static/2019/09/focus_ucitelia2.jpg (prístup: 23. 6. 2023).

Tieto prípady sú problematické najmä preto, že učiteľ je, okrem rodičov, pre študenta prirodzenou autoritou a študent má preto k danej osobe automaticky vyššiu dôveru.

Preto, dezinformačné naratívy, ktoré by študent nemusel prebrať ak by na ne narazil sám na internete, bude od učiteľa s väčšou pravdepodobnosťou prijímať ako dôveryhodné a časom sa z neho môže stať občan, ktorý po vzore učiteľa preberie konšpiračné myslenie. Jeden z respondentov (R4) navrhuje zamyslieť sa nad možnosťou prepojenia škôl, ktoré by si vytvorili spoločný etický kódex či metódu pojednávajúcu o tom ako sa vysporiadať so šíriteľmi dezinformácií v radoch učiteľov.

Je však potrebné uviesť, že tak ako sa medzi slovenskými učiteľmi vyskytujú takéto prípady a tendencie, na slovenských školách pôsobí aj veľa takých učiteľov, ktorí sú na opačnom konci spektra a v rámci obmedzených možností, ktoré majú, sa snažia žiakov aktívne podporovať v rozvoji informačnej gramotnosti, kritického myslenia a občianskych znalostiach.

Zároveň by bolo chybou odsudzovať či posmievajúc sa tým, ktorí nepravdivým naratívom či konšpiráciám podľahli. A to aj v prípade učiteľov a iných vysokoškolsky vzdelaných ľudí. Ako vysvetlila psychologička Vladimíra Čavojová zo SAV: „Vzdelanie nám môže pomôcť, lebo máme vďaka nemu osvojené nejaké nástroje, ako vyhodnocovať informácie. Ale nie je to záruka, aj vzdelaní a inteligentní ľudia uveria konšpiračným teóriám.“²⁹ Aj preto musí byť efektívny boj s dezinformáciami komplexný a celospoločenský.

²⁹ Žilinská, M.: Psychologička Vladimíra Čavojová zo SAV: Rodičia by mali byť pre svoje deti vzor v tom, ako vyhodnocujú informácie a spoznávajú hoaxy. In: *EduWorld*, n.d., <https://eduworld.sk/cd/miroslava-zilinska/8718/psychologicka-vladimira-cavojova-zo-sav-hoaxy-dezinformacie-rozhovor> (prístup: 4. 8. 2023).

Študentov je potrebné v rámci vzdelávania viesť ku kritickému mysleniu, skúmaniu vlastných názorov a vzorcov rozmyšľania, viac analytickému než intuitívnemu uvažovaniu, intelektuálnej skromnosti, záujmu o veci verejné, schopnosti slušného a otvoreného rozhovoru s názorovým oponentom, aj k emočnej inteligencii.

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahranicnej politike, EÚ a NATO?

1.3. Téma preškolenia učiteľov na iný spôsob výučby

Potrebu preškolenia podporujú viacerí experti (R3, R5), pričom úlohu vidia aj vo vyššej aktivite regionálneho úradu školstva, ktorý je učiteľom z regiónov bližší ako MŠVVaŠ SR. Zároveň, aj školy sa prikláňajú k preškoleniu učiteľov (R9), aj keď skôr z dôvodu, že z rezortu školstva im je v rámci častého striedania ministrov a zmien obsahu učebných osnov povedané čo majú robiť, ale už nie ako. Učitelia sú údajne aj preto presýtení a o to menej si vedia nájsť čas na extra aktivity, ako napríklad zavádzanie kritického myslenia do svojich zabehnutých vyučovacích procesov.

Vzdelávanie učiteľov v kratšej (jednorazové aktivity) aj dlhšej forme (ucelené programy) zamerané na rozvoj digitálnej gramotnosti a kritického myslenia organizujú napríklad aj v Národnom inštitúte vzdelávania a mládeže. O programy je údajne zo strany učiteľov citelný záujem (R6). Prioritne sú na prácu s učiteľmi zameraní tiež v organizácii „Partners for Democratic Change Slovakia“ (PDCS) (R7).

Niektorí učitelia takéto zmeny vo vzdelávaní a vedenie mládeže ku kritickému mysleniu údajne hneď odmietnu, pretože je to pre nich príliš abstraktné. Iní nie sú neochotní, ale nie sú na to sami pripravení (potrebujú vzdelávanie a návod ako realizovať takéto prístupy). K reálnej implementácii tohto prístupu je potrebný súlad učiteľov aj vedenia na školách (R5). Toto potvrdzuje aj respondent (R7) a uvádza, že do PDCS sa na kurzy hlásia tí učitelia, ktorí tento prístup sami chcú zavádzať. Už sa však stretli aj s tým, že aktívni učitelia narazili na odpor na ich škole. Niektorí to teda presadia, iným sa to nepodarí. Možnosť seminárov pre učiteľov je na Slovensku viacero, poskytuje ich napríklad PDCS, Komenského inštitút (Živica), či novinár Vladimír Šnidl (Denník N).

V rámci plošného preškolenia, až a keď sa k nemu na Slovensku dostaneme, pôjde prakticky o to naučiť učiteľov učiť inak ako boli doteraz zvyknutí. Neučiť žiakov údajne naspamäť, ale učiť zážitkovo, a to naprieč predmetmi (R9).

Respondent (R6) dodáva, že z jeho pohľadu sa aj v slovenských učiteľoch ukazuje stav spoločnosti. Každá škola by sa podľa neho mala zaujímať o to, čo sa v spoločnosti deje a mala by mať vôľu ponúknuť to najaktuálnejšie pre žiakov. Podľa respondenta (R1) je záujem škôl o rozvoj kritického myslenia u žiakov celkom veľký a školy si volajú na vyučovanie aj rôznych externých lektorov.

Respondent (R2) spomína, že aktívne školy majú vôľu aktivity podnecujúce kritické myslenie a informačnú gramotnosť študentov zaraďovať do výučby a že sa zapájajú napríklad aj do programov Erasmus+, čo si študenti chvália (zmena prostredia, študenti vyjdú z komfortnej zóny). Potrebu preškolenia učiteľov na tento štýl výučby podporila aj respondentka R3 („mnohí učitelia na Slovensku nemajú kritické myslenie“).

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

2.

Zahraničná a európska politika Slovenska v školách a v informačnom priestore

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Na Slovensku a v jeho informačnom priestore v priebehu rokov kolovali a naďalej kolujú mnohé dezinformačné naratívy a konšpirácie týkajúce sa oblasti zahraničnej a európskej politiky, relevantnej pre Slovensko a jeho ukotvenia v západných štruktúrach, tak ako ho deklarujú aj oficiálne dokumenty (ako Programové vyhlásenie vlády³⁰ či Bezpečnostná stratégia SR³¹). To znamená naratívy, ktoré miera na Európsku úniu (EÚ), Severoatlantickú alianciu (NATO), ale aj geopolitické otázky a najmä mocnosti ako USA a Rusko. Taktiež sú v tomto kontexte významné dezinformácie zameriavajúce sa či spochybňujúce demokraciu a jej fungovanie na Slovensku a v Európe³², tiež ľudské práva a ich dodržiavanie³³, právny štát, celkovo fungovanie spoločnosti, aj históriu.

Táto sekcia načrtne vybrané³⁴ dezinformácie spadajúce do spomínaných okruhov, aby mali používatelia metodiky

³⁰ Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky 2023 – 2027, november 2023, <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=535376> (prístup: 21. 11. 2023).

³¹ Bezpečnostná stratégia SR, 2021, https://www.mosr.sk/data/files/4263_210128-bezpecnostna-strategia-sr-2021.pdf (prístup: 21. 11. 2023).

³² Ktoré nahrávajú napríklad ruskej propagande snažiacej sa spochybniť demokratické inštitúcie i fungovanie EÚ.

³³ Napríklad dezinformácie pojednávajúce o nosení rúšok počas pandémie covidu, pričom táto povinnosť bola interpretovaná ako údajné porušovanie ľudských práv. Dnes je v kurze skôr údajná ochrana slobody slova, pričom v realite ide o snahu umožniť dezinformátorom operovať bez obmedzení.

³⁴ Uvedené naratívy poskytujú komplexný prehľad, no prirodzene nejde o zbierku všetkých, ktoré sa kedy vyskytli.

k dispozícii prehľad toho, s čím sa môžu študenti v informačnom priestore stretnúť a čo sa tak môže stať predmetom otázok či diskusie v škole.

Obsah a všeobecné ciele vzdelávania sú na Slovensku primárne stanovené a zarámcované Štátnym vzdelávacím programom (ŠVP), ktorý vydáva Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Na základe tohto dokumentu si už detailný vzdelávací program tvoria jednotlivé školy. Tie pri tom v rámci istého manévrovacieho priestoru, ktorý im ŠVP poskytuje, môžu tak istým témam či predmetom vyčleniť väčší priestor.

ŠVP oficiálne hovorí o potrebe viesť žiakov ku kritickému mysleniu, logickému mysleniu s dôrazom na pochopenie kauzálnych a iných vzťahov medzi javmi a procesmi, k zaraďovaniu získaných informácií do širšieho kontextu a tiež podnietiť u nich kultivovanú komunikáciu a schopnosť argumentácie.³⁵ S ohľadom na zameranie tejto metodiky, obsahový a výkonový štandard občianskej náuky uvádza veci týkajúce sa znalosti štátu a jeho fungovania, politického systému, aj možnosti občianskej iniciatívy. K EÚ pri občianskej náuke však nájdeme iba položku „inštitúcie EÚ“ a „zhodnotiť význam... volieb do Európskeho parlamentu a ich dopad na každodenný život občana SR“.³⁶ V dejepise sa majú školy venovať EÚ a geopolitike o niečo viac – Európskemu hospodárskemu spoločenstvu, voľnému pohybu, míľnikom európskej integrácie, integrácii SR do európskych štruktúr, či „globálnym problémom súčasného sveta“. Obsahovo to teoreticky nevyzerá zle,

³⁵ Štátny vzdelávací program pre gymnáziá (úplné stredné všeobecné vzdelávanie). In: *Štátny pedagogický ústav*, 20. 3. 2015, https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/statny_vzdel_program_pre_gymnazia.pdf (prístup: 7. 8. 2023).

³⁶ Inovovaný ŠVP pre gymnáziá so štvorročným a päťročným vzdelávacím programom: Človek a spoločnosť: Občianska náuka. In: *Štátny pedagogický ústav*, n.d., https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/obcianska_nauka_g_4_5_r.pdf (prístup: 7. 8. 2023).

aj keď rozpis tém by mohol byť určite obširnejší, no školy upozorňujú na malú časovú dotáciu na vyučovanie týchto tém. Venovať sa témam týkajúcich sa geopolitiky, diania v zahraničí a Európskej únii a slovenského členstva v nej je pritom potrebné, aby mali žiaci dostatočný znalostný základ na to, aby boli odolnejší voči dezinformáciám smerujúcim na tieto oblasti.

Uchopenie tém týkajúcich sa zahraničnej a európskej politiky Slovenska či celkovo svetového a európskeho diania teda zdanlivo ostáva skôr na strane škôl. Za nedostatky aktuálneho nastavenia sú považované: nízka časová dotácia na predmety, kde by bolo najprirodzenejšie prioritne rozvíjať kritické myslenie u žiakov (dejepis, občianska výchova, cudzí jazyk); málo priestoru pre aktuálne dejiny a dianie po druhej svetovej vojne v rámci výučby dejepisu. Aj z toho dôvodu sú európske a zahraničnopolitické témy ponechané skôr na okraji a priestor dostanú viac na dejepisných seminároch v rámci prípravy na maturitu, a teda nedosiahnu rovnako na všetkých žiakov SŠ; a napríklad diskusiám na celospoločenské témy je venovaný väčší priestor na hodinách cudzích jazykov, no tiež až vo vyšších ročníkoch (R9).

Respondenti rozhovorov uskutočnených v rámci prípravy tejto metodiky naznačujú, že študenti stredných škôl na Slovensku vykazujú rôzne úrovne záujmu o medzinárodné dianie, zahraničnú politiku a EÚ. Vo všeobecnosti tam záujem je, avšak niektorí respondenti ho vnímali ako vysoký (R6, R9), iní vnímali, že záujem je čiastočný, skôr len u časti študentov (R1, R8, R12). Viacerí respondenti tiež poukázali na to, že záujem sa rôzni a závisí aj od školy, ktorú človek navštívi (R10, R11). Ako systémový nedostatok vnímali, že u niektorých študentov by aj bol záujem, ale témy sa k nim poriadne v rámci vyučovania nedostali pretože boli skôr záležitosťou voliteľných predmetov a seminárov. To sa zhoduje aj s pozorovaním v predošlej sekcii.

2.1. Aké dezinformačné naratívy o geopolitike, Západe, EÚ a NATO na Slovensku kolujú?

2.1.1. Mýty o EÚ a údajnom „diktáte Bruselu“

Dezinformácie o Európskej únii sú v slovenskom informačnom priestore prítomné dlhodobo a v priebehu rokov bolo možné zachytiť viaceré z nich. Zvyknú sa prispôbiť témam, ktoré sú aktuálne, či už z pohľadu diania alebo legislatívy prejednávanej na európskej úrovni. Hlavným zámerom týchto dezinformácií je snaha očierniť EÚ a podkopávať dôveru Slovákov voči únii a jej inštitúciám.

Príklady vybraných klamlivých tvrdení o EÚ obsahujú novšie, ale aj tradičnejšie mýty. Tie sa občas opätovne vynoria, prispôbené aktuálnemu daniu. Ku každému mýtu je zároveň priradené krátke objasnenie, aby používateľ tejto metodiky mal ku každej téme k dispozícii aspoň základné fakty.

Dezinformácie o EÚ vieme v podstate priradiť k niektorému z troch typov naratívov: 1) EÚ je zlým projektom (nedemokratická, prebyrokratizovaná a i.), 2) členstvo v EÚ nás oberá o suverenitu alebo je pre nás inak nevýhodné (napr. ekonomicky), 3) naratívy týkajúce sa konkrétnych politík či rozhodnutí (migrácia, environmentálne témy a i.).

„EÚ je zlým projektom“

- **Previazanie protipandemických dezinformácií s anti-EÚ kampaňou**

Proruská dezinformačná kampaň v čase okolo nákupu ruskej vakcíny Sputnik V na Slovensko sa snažila o diskreditáciu Európskej liekovej agentúry (European

Medicines Agency; EMA) a EÚ.³⁷ Tieto dezinformácie teda zapasovali do dlhodobých snáh o šírení povedomia o údajnom diktáte z Bruselu“ a o podkopanie podpory členstva Slovenska v EÚ.

Došlo tiež k snahe vyvolať pocit absentujúcej solidarity medzi členskými krajinami, napríklad v prípade šírenia dezinformácie, že Angela Merkel, toho času nemecká kancelárka, skonfiškovala dodávku rúšok na Slovensko v čase, keď sme ich mali málo a potrebovali ich. V skutočnosti išlo iba o dočasné zdržanie dodávky pri prechode krajinou. V podobnom duchu boli dezinformátormi opomínané akékoľvek pozitívne výstupy zo strany EÚ.³⁸

- **Demokratický deficit EÚ a „Brusel rozhodol o...“**

Naratívy o príkazoch a zákazoch „z Bruselu“ sú principiálny nezmysel. Brusel je používaný ako zjednodušené označenie sídla inštitúcií EÚ a v týchto inštitúciách sa stretávajú zástupcovia členských krajín. V prípade Európskeho parlamentu sú to občanmi priamo volení poslanci, v prípade Rady EÚ sú to zástupcovia vlád členských krajín, ktorí vzišli z národných volieb a následných nominácií zostavených vlád. Komisári v Európskej komisii majú síce za svoju úlohu plniť v prospech celej EÚ, bez prihliadania na svoju krajinu pôvodu, no aj tam platí férové zastúpenie (každý členský štát EÚ nominuje jedného eurokomisára/eurokomisárku). Vyššie uvedené zároveň neguje argument o demokratickom deficite a vzdialenosti Bruselu od bežného života v členských štátoch.

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

37 Ružičková, M., et al.: Slovakia: Annual Report on Disinformation 2021. In: *Infosecurity*, 27. 2. 2022, <https://infosecurity.sk/domace/slovakia-annual-report-on-disinformation-2021/> (prístup: 7. 9. 2023).

38 Štepanovič, D.: Infodémia: Dezinformácie a COVID-19. In: *Analytický útvar Ministerstva obrany SR*, apríl 2020, https://www.mosr.sk/data/files/4005_2020-k-01-infodemia-new.pdf (prístup: 7. 9. 2023).

- **Európska únia, respektíve inštitúcie EÚ, sú zbytočne prebyrokratizované. Míňame na ich chod priveľa peňazí, dokonca väčšinu spoločného rozpočtu.**

Na prvý pohľad môžu byť čísla naozaj vysoké. Európsky parlament (EP) zamestnáva asi 8 000 ľudí a pôsobí v ňom 705 poslancov.³⁹ Európska komisia má približne 32 tisíc zamestnancov.

Hovorí sa tiež o príliš vysokom plate pracovníkov európskych inštitúcií. Aj keď tieto platy sú naozaj násobne vyššie, než sme zvyknutí na Slovensku z pohľadu bežného zamestnanca či podnikateľa, je potrebné si uvedomiť, že tento plat má zaistiť objektívnu prácu a čo je dôležité, najmä odolnú voči korupcii. Málokto si totiž uvedomuje, že pracovníci inštitúcií EÚ, najmä tí vyššie postavení a tiež poslanci EP, sú pod veľkým tlakom lobistov z celého sveta, hľadajúcich prospech na celoeurópskej úrovni. Zároveň, pracovníci európskych inštitúcií sú zodpovední za neporovnateľne veľký rozsah oblastí a právomocí. V aktuálnom rozpočtovom období administratívne náklady predstavujú 4,1 % rozpočtu celej Európskej únie. Tieto náklady zahŕňajú aj platy všetkých zamestnancov EÚ.

Pre porovnanie:

- Plat poslanca EP je od 1. 1. 2023 vo výške 9,975.42 €, po zdanení na úrovni EÚ sa dostáva na úroveň € 7,776.06. Naviac, väčšina členských štátov EÚ, z ktorých poslanci pochádzajú, im ukladá povinnosť ešte ďalšieho zdanenia na národnej úrovni. Plat poslancov NRSR je na rok 2023 určený na 3,912 €

³⁹ Po nastávajúcich voľbách do Európskeho parlamentu (jún 2024) bude mať táto inštitúcia 720 poslancov. Ich počet sa zvyšuje z aktuálnych 705 aby zohľadnil počet obyvateľov jednotlivých členských štátov aj potrebu minimálnej úrovne zastúpenia občanov z menších členských krajín (tzv. princíp „degresívnej proporcionality“).

+ paušálne náhrady podľa kraja (od 2,348 € do 2,739 €), teda spolu okolo 4,100 €.

- EP má pritom 705 poslancov, zastupujúcich necelých 448,5 milióna obyvateľov EÚ. NRSR má 150 poslancov, zastupujúcich, podľa posledného sčítania obyvateľov, domov a bytov z roku 2021, necelých 5,5 milióna obyvateľov Slovenska. Pomerne sa teda nedá povedať, že by odmena poslancov EP bola nepochopiteľne a násobne nadhodnotená.
- Ministerstvo obrany SR má vyše 21 tisíc zamestnancov a Úrad vlády SR takmer 1 tisíc. Najväčšie ministerstvo, Ministerstvo vnútra SR, zamestnáva vyše 30 tisíc ľudí. To je skoro ako celá Európska komisia. Nedá sa teda povedať, že európske inštitúcie zamestnávajú nepredstaviteľne a nezmyselne veľké množstvo zamestnancov.

„Členstvo v EÚ nás oberá o suverenity alebo je pre nás inak nevýhodné“

- **EÚ zle nastavila sankcie kvôli vojne Ruska proti Ukrajine. Poškodzuje viac nás ako Rusko**

Hlavný cieľ sankcií uvalených na Rusko je sťažiť mu možnosti financovania vedenia vojny proti Ukrajine. Podľa odhadov Svetovej banky, Medzinárodného menového fondu a Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj klesol v roku 2022 hrubý domáci produkt (HDP) Ruska o 2,1 %. Zároveň, najpesimistickejší scenár pre rok 2023 hovorí o poklese HDP Ruska o 2,5 %. Import Ruska klesol v roku 2022 o 15,01 % a export o 8,7 %. V roku 2023 o niečo stúpli (dovoz o 8,25 % a vývoz o 0,24 %).⁴⁰ Ruská ekonomika teda síce v dôsledku európskych sankcií neskolabovala, ale upadla do recesie.

⁴⁰ Infografika – Vplyv sankcií na ruské hospodárstvo, 12. 10. 2023, <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/impact-sanctions-russian-economy/> (prístup: 17. 10. 2023).

- **EÚ sa nezvládla vysporiadať s pandémiou covid-19**

Európska únia od začiatku koordinovala členské štáty v oblasti ochrany zdravia, obmedzenia šírenia vírusu, ako aj zmiernenia sociálno-ekonomických dôsledkov ochorenia covid-19. Od začiatku boli dohodnuté priority spojené s núdzovou situáciou, akými sú podpora vývoja vakcín, zabezpečenie dodávok zdravotníckeho materiálu, koordinácia zdravotníckeho personálu v súlade s princípom solidarity, stratégia testovania a vzájomné uznávanie testov, aj koordinácia cestovných opatrení. Do júna 2022, teda 18 mesiacov po spustení očkovacích kampaní, bolo plne zaočkovaných 9 z 10 osôb dospeljej populácie EÚ (t. j. 86 %). Práve EÚ má veľký podiel na vývoji a distribúcii účinnej vakcíny proti covid-19, keďže sa jej od začiatku pandémie podarilo presmerovať na tento účel potrebné fondy. V neposlednom rade sa EÚ podarilo rozbehnúť bezprecedentný Plán obnovy pre Európu v snahe podporiť hospodársku obnovu členských krajín po pandémii.

- **EÚ zruinovala slovenské poľnohospodárstvo**

Slovenský poľnohospodári sú dlhodobo podporovaní, a to najmä prostredníctvom finančných dotácií z Programu spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ, ale tiež ďalších opatrení a programov. Dotácie sú zamerané hlavne na zvýšenie konkurencieschopnosti európskeho poľnohospodárstva ako celku. Financie sú taktiež poskytnuté na modernizáciu technológií a zlepšenie kvality produkcie a v neposlednom rade aj na zmiernenie dopadov klimatických zmien.

- **Dvojitá kvalita potravín, resp. obširnejší naratív o tom, že „sme občania druhej kategórie“**

Na základe výsledkov Výskumného centra Európskej komisie z roku 2021 síce možno konštatovať, že naprieč EÚ sú rozdiely v potravinách u asi 1/3 výrobkov. Nebolo však preukázané, že by menej kvalitné potraviny

prúdili do strednej a východnej časti EÚ. Zároveň je potrebné pripomenúť, že EÚ má jedny z najprísnejších noriem a predpisov týkajúcich sa kvality potravín a táto štúdia potvrdila, že väčšina výrobkov spĺňa tieto legislatívne požiadavky. V neposlednom rade, existuje európska smernica o nekalých obchodných praktikách, ktorá dovoľuje členským štátom pokutovať producentov potravín dvojakej kvality.

„Naratívy týkajúce sa konkrétnych politík či rozhodnutí“

- **EÚ nám chce nanútiť migrantov a relokačné kvóty**

Migrácia ako fenomén dlhodobo vytvára tlak na EÚ a najviac zasiahnuté členské štáty. Európska komisia preto v roku 2020 navrhla nový pakt o migrácii a azyle, ktorý okrem iného prichádza so systémom tzv. flexibilnej solidarity. Tento pojem priniesol v niektorých členských štátoch vlnu nevôle a uchopili ho aj dezinformátori. Po novom by žiadny zo štátov EÚ nemal nieť nespravodlivo veľký nápor ďalších vln migrácie a ostatné členské štáty by mali v prípade potreby solidarne pomáhať. Je kľúčové zdôrazniť, že jednotlivé štáty budú môcť poskytnúť takú formu pomoci, akú si sami zvolia. Žiadne kvóty teda EÚ nezavádza. Tie budú iba jednou z možností pre členské štáty za predpokladu, že dosiahnu v tejto veci vzájomnú dohodu. O finálnom znení paktu sa v súčasnosti rokuje a jeho schválenie sa očakáva v apríli 2024.

- **EÚ nám chce nanútiť elektromobily**

Ministri hospodárstva/energetiky členských štátov, teda vrátane toho slovenského, 28. marca 2023 schválili, že od roku 2035 by nové osobné automobily a dodávky mali produkovať nulové emisie CO₂. Tento zákaz sa tým pádom netýka používania automobilov so spaľovacími motormi, ktoré už občania vlastnia a využívajú, ale výhradne nových automobilov, ktoré prídu na trh po roku 2035.

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

- **EÚ nás chce donútiť jesť hmyz**

S touto témou súvisí legislatíva o nových potravinách (t. j. potraviny, ktoré neboli v EÚ bežne konzumované pred 15. májom 1997), ktorá zaväzuje výrobcov prípadnú prítomnosť hmyzu, ako aj iných zložiek, v potravinách jasne deklarovať. EÚ nás teda netlačí do konzumácie hmyzu, jej pravidlá ale jasne definujú, že na obale potraviny musí byť uvedené jej presné zloženie aby občania presne vedeli, čo konzumujú.

- **EÚ robí všetko preto, aby ľudia nemohli jesť mäso**

Stratégia „Z farmy na stôl“ sa zameriava na hľadanie metód a postupov vďaka ktorým budeme vedieť zefektívniť produkciu mäsa a zároveň ju urobiť udržateľnejšou a šetrnejšou k prírode. Táto stratégia teda nezakazuje konzumáciu mäsa, okrem iného sa snaží upozorniť na nadmernú konzumáciu mäsa, cukrov, soli a tukov a s tým súvisiaci zdravotný stav obyvateľov EÚ.

- **EÚ zakázala domáce zabíjačky**

Tento mýtus pochádza zo skutočnosti, že Slovensko malo vybavenú výnimku pre domácich chovateľov s jednou ošípanou, ktorí nemuseli zabíjačku nahlasovať žiadnym úradom. Keďže sa ale Slovensko stalo rizikovou krajinou v blízkosti ohnisk afrického moru ošípaných, táto výnimka sa po rokoch skončila. Úrady tak po novom majú prehľad o každej chovanej ošípanej, aby sa eliminovali potenciálne zdravotné riziká. Neznamená to ale, že by Európska únia zakázala domáce zabíjačky.

- **EÚ nám diktuje zmeny času**

Sezóny striedanie času bolo zavedené vo väčšine členských štátov už v 70. rokoch 20. storočia ako reakcia na ropnú krízu s cieľom znížiť spotrebu energie. EÚ smernicou iba zjednotila začiatok a koniec letného času. Európska komisia každých 5 rokov uverejňuje

presné termíny, kedy má ku zmene dôjsť, aby predišla chaosu medzi jednotlivými členskými štátmi a naprieč hospodárskymi sektormi. Komisia tiež v reakcii na apel niektorých členských štátov usporiadala v roku 2018 konzultáciu k otázke striedania času, do ktorej sa zapojilo rekordných 4,6, milióna obyvateľov. Výsledkom bola smernica, ktorá by ukončila sezónne striedanie času už od roku 2021, ale nestalo sa tak, keďže sa zástupcovia členských štátov v Rade nedohodli. Tým pádom sa čas bude posúvať naďalej, minimálne až do roku 2027.

- **EÚ chce zakázať... (všetko)**

Dezinformácií o tom, že EÚ chce zakázať rôzne typy jedál či produktov a služieb (napríklad hranolky, ohnuté uhorky, krivé banány, výkonné vysávače, bielenie zubov a iné) sa za necelé dve dekády od vstupu SR do EÚ vyplavilo už pomerne veľa.

Príkladom je údajná snaha zakázať hranolky, tmavý chlieb a kávu. Táto nepravdivá informácia súvisí so skutočnosťou, že keď sa zemiaky vyprážajú pri teplote vyššej ako 175 stupňov, vzniká karcinogénna látka akrylamid. EÚ preto navrhla opatrenie, kedy sa zemiaky budú musieť pred fritovaním predvariť a až následne vyprážať pri teplote nižšej ako 175 stupňov. Táto zmena v procese varenia zníži obsah karcinogénnej látky pri vyprážaní hranoliek, ale aj kávy, obilia, či chleba. Zároveň táto zmena nemá vplyv na chuť produktov, keďže napríklad typické belgické hranolky sa fritujú v dvoch fázach pri teplote oveľa menšej než spomínaných 175 stupňov.

Ďalším príkladom bola údajná snaha EÚ zakázať výkonné vysávače. V realite sa jednalo o dohodu medzi výrobcami vysávačov, spotrebiteľskými organizáciami a environmentálnymi mimovládnyimi organizáciami, na základe ktorej sa členské štáty EÚ dohodli na znížení maximálneho príkonu vysávačov od septembra 2017 na 900 W. Hlavným cieľom tejto zmeny bolo

Metódka vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

zníženie spotreby energie tak aby nebola ovplyvnená ich sacia sila. Podobná zmena aplikovaná pri automatických práčkach od roku 1995 mala za následok inovácie v oblasti výroby pračiek s pozitívnym efektom na ich výkonnosť a nižšiu spotrebu energie.

2.1.2. Geopolitika a diskusia „Západ verzus Východ“

• Spochybňovanie geopolitického ukotvenia v západných štruktúrach a naratívy s protiamerickým sentimentom

Slovensko, ako suverénna krajina, dobrovoľne vstúpilo do NATO a EÚ, čo je aj jeden z ich základných pilierov a princípov. Vzhľadom na geografickú polohu aj veľkosť krajiny je pre Slovensko výhodné a nevyhnutné, aby bolo súčasťou väčšieho celku spriatelенých krajín vyznávajúcich podobné hodnoty a založených na demokratickom zriadení. Slovensku sa za svoju samostatnú existenciu podarilo nadviazať dôležité strategické partnerstvá, aj s významnými a veľkými krajinami, pričom si zachováva kompetencie v oblastiach, kam napríklad európska integrácia nedosahuje. Tiež sa ako krajina Slovensko prostredníctvom svojich volených zástupcov rozhoduje o veciach akými sú spôsoby podpory Ukrajiny, participácia na protiruských sankciách (tie zástupcovia Slovenska doteraz vždy podporili), či v iných zahraničnopolitických otázkach (napr. ne/uznanie nezávislosti Kosova). Dezinformačné naratívy o tom, že sme „v područí“ nejakej inej mocnosti, prípadne, že naši volení zástupcovia slúžia cudzím záujmom, sú klamlivé. Snažia sa spochybniť demokratické zriadenie na Slovensku a prehodiť vinu za to, ako sa na Slovensku máme, na niekoho iného. A to napriek tomu, že sa sami staráme o svoju demokraciu a jej stav už 30 rokov.

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

- **Príklad obrannej zmluvy medzi USA a Slovenskom („DCA“):** Dostala sa do centra pozornosti po mediálnych kritikách generálneho prokurátora, po čom sa začali o DCA šíriť rôzne dezinformácie a témy sa chytili aj niektorí politici. DCA bola príkladom ako je možné nejakú tému zneužiť na politický súboj, stavajúc na vyvolávaní emócie strachu u občanov a polarizujúc slovenskú spoločnosť. Zmluva bola nakoniec schválená NRSR vo februári 2022, ešte pred začiatkom ruskej invázie na Ukrajinu. Zmluva je štandardnou zmluvou tohto typu (rovnakú majú podpísanú aj ďalšie krajiny Aliancie, napríklad aj Maďarsko). Upravuje podmienky pobytu amerických vojakov či vybavenia na Slovensku, zaistenia režimu a bezpečnosti na základniach a špecifikuje jurisdikciu, ktorá bude v prípade potreby voči americkým vojakom uplatnená. Je dôležité zdôrazniť, že títo vojaci sa na území SR nachádzajú pre zaistenie aj našej bezpečnosti a nášho územia, za ktorého hranicami prebieha vojna.

• Posilňovanie proruského sentimentu

- Vo všeobecnosti sa tento typ dezinformácií snaží o prezentovanie Ruska ako bratského národa pre Slovákov, ako priateľa, nie hrozby. Tiež otáčajú zmysel krokov Ruska (napríklad, že za jeho agresiu na Ukrajinu môže Západ, ktorý ho k tomu vyprovokoval). Rusko vykresľujú pozitívne, aj ako silného hráča (napríklad, znevažovaním dopadu protiruských sankcií zo strany EÚ), či ako mocnosť, ktorú USA, NATO a EÚ nejakým spôsobom utláčajú (napríklad, že EÚ využila pandémiu covid-19 na to, aby podnikla kroky proti Rusku – konkrétne diskreditáciou vakcíny Sputnik).
- Keďže SR sa nachádza v niekdajšej sfére vplyvu Sovietskeho zväzu, u časti ľudí, niektorých verejných činiteľov a politických predstaviteľov prevláda proruský sentiment. Z tohto pohľadu a vďaka nášmu členstvu v NATO a EÚ je Slovensko vhodný a relatívne ľahký terč najmä ruskej propagandy a strategickej

korupcie⁴¹ zo strany Ruskej federácie, ktoré tento problém ďalej prehľbujú.

- Rusko ako nepriateľ NATO – Rusko sa ako následník Sovietskeho zväzu, ako najväčšieho nepriateľa Aliancie až do jeho rozpadu, stalo prirodzene najsledovanejším tretím štátom od konca Studenej vojny. Napriek tomu Rusko nebolo považované za nepriateľa NATO a žiadny zo štátov Aliancie nemá záujem o vojenský konflikt s Ruskou federáciou. V začiatkoch NATO sa dokonca uvažovalo o Rusku ako o potenciálnom členovi Aliancie. Vzťahy sa výrazne zhoršili najskôr po anexii Krymu v roku 2014 a následne po začiatku invázie na Ukrajinu v roku 2022. Vtedy sa prakticky prerušila akákoľvek diskusia na najvyššej politickej úrovni.
- Vyššie uvedené naratívy sa spomínajú aj v súvislosti s tým, že by Slovensko mohlo fungovať ako pomyselný „most medzi Východom a Západom“. To je pojem a naratív, ktorý dezinformátori alebo ľudia s proruskými a antizápadnými geopolitickými názormi zvyknú používať.

● Mýty o NATO

Fungujú naprieč témami a viaceré z nich už boli spomínané aj v príkladoch uvedených vyššie. Štandardne sa venujú naratívu o Slovensku ako „moste medzi Východom a Západom“, o údajnom ovládaní NATO zo strany USA (a napríklad aj že základne NATO v krajine znamenajú americkú okupáciu), údajnému podkopávaniu suverenity SR spôsobenému jeho členstvom v NATO, o údajnom konci NATO kvôli jeho bezvýznamnosti či neschopnosti, o údajnom zasahovaní

⁴¹ Klingová, K., et al.: Hybridné hrozby na Slovensku: Analýza legislatívy, štruktúr a procesov v šiestich tematických oblastiach. In: *Globsec*, 2019, https://www.globsec.org/sites/default/files/2018-01/Hybridne-hrozby-na-SR_6-tematickyh-oblasti.pdf (prístup: 7. 9. 2023).

zo strany NATO do demokratických volieb jeho členských štátov, či o záväzku členov poskytovať 2 % HDP na obranu a jeho využitiu. Od začiatku vojny na Ukrajine pritom dôležitosť SR ako jej priameho suseda v NATO vzrástla. Respondentka (R11) uviedla, že slovenská mládež vie o NATO veľmi málo, pretože je pre nich ešte menej uchopiteľné než EÚ (tam vnímajú aj vrcholných zástupcov EÚ, euforondy, cestovanie).

Na záver tejto sekcie je príznačné upozorniť, že v nastávajúcom roku 2024 bude Slovensko oslavovať 20 rokov od vstupu do EÚ a NATO. Môžeme preto očakávať, že vyššie spomínané, ako aj nové dezinformačné naratívy sa stanú o niečo významnejšou súčasťou spoločenského aj politického diskurzu. Pri téme EÚ môžeme očakávať aj naratívy venujúce sa vo zvýšenej miere európskym inštitúciám a najmä Európskemu parlamentu keďže 8. 6. 2024 nás čakajú voľby do tejto inštitúcie.⁴² Posledné roky boli tieto témy viac v úzadí preto, že slovenská spoločnosť, politici, aj dezinformačné médiá sa venovali skôr pandémie a následne vojne na Ukrajine. Odporúča sa preto k týmto témam so študentami v roku 2024 viac komunikovať (diskutovať, vysvetľovať, pýtať sa ich). Malo by to slúžiť ako prevencia ďalšej polarizácie v širšej spoločnosti.

⁴² Centrum CEDMO vytvorilo k eurovoľbám 2024 pracovnú skupinu, ktorá monitoruje a vyhodnocuje hrozbu takýchto dezinformačných naratífov. Priebežne k tomu bude uverejňovať súhrnné reporty, ich súčasťou bude aj prípad Slovenska. Prvý takýto report už vyšiel koncom roka 2023.

Zdroj: Panizio, E. (ed.): Disinformation narratives during the 2023 elections in Europe. In: *European Digital Media Observatory*, november 2023, <https://edmo.eu/wp-content/uploads/2023/10/EDMO-TF-Elections-disinformation-narratives-2023.pdf> (prístup: 5. 12. 2023).

3.

Príklady dobrej praxe zo zahraničia

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Zvyčajne sa ako zdroj inšpirácie a dobrej praxe v oblasti vzdelávania sa uvádzajú krajiny s úspešnými príbehmi kurikulárnych reforiem v analogických podmienkach. Pre Slovensko takto môžu slúžiť ako dobrý príklad napríklad Estónsko a Slovinsko, prípadne z iných krajín Írsko, Fínsko, Švédsko, aj Švajčiarsko.⁴³

Estónsko sa stalo krajinou s jedným najlepších edukačných systémov na svete. Toto hodnotenie pravidelne potvrdzujú výsledky PISA testov, kde sa táto malá pobaltská krajina umiestňuje na popredných priečkach. Na základe posledného testovania z roku 2022 sa v oblasti čitateľskej gramotnosti Estónsko umiestnilo na 6. mieste, čo je zároveň spolu s Írskom, ktoré zaujalo druhé miesto, najvyššie umiestnenie zo všetkých testovaných krajín v Európe.⁴⁴ V Estónsku majú veľmi kvalitnú výučbu už od predškolského veku. Učia sa v nich skrz spoznávanie, aktívnu hru, v priateľskom prostredí. Ďalej vo vzdelávaní využívajú kombináciu hier, vyučovacie hodiny sú flexibilné a školy sa vyhýbajú prílišnému testovaniu. Vzdelávanie je zamerané na študenta (cieľom je nájsť v čom sú žiaci dobrí a rozvíjať to), a to aj vďaka tomu, že učitelia a školy majú významnú autonómiu (kurikulum udáva len základné línie, školská inšpekcia je skôr konzultačného charakteru, sú etablované učiteľské komunity kde si učitelia navzájom

⁴³ Boli súčasťou príprav aj analýzy vzdelávacích systémov v zahraničí?, n.d., <https://vzdelavanie21.sk/otazky-a-odpovede/otazky-a-odpovede-k-procesu/> (prístup: 6. 12. 2023).

⁴⁴ PISA. In: *Ministry of Education and Research Estonia*, n.d., <https://www.hm.ee/en/ministry/statistics-and-analysis/pisa#> (prístup: 6. 12. 2023).

odovzdávajú tipy a skúsenosti). Individuálnejší prístup k žiakom (tzv. personalizované vyučovanie⁴⁵) umožňuje lepšie rozvíjať ich funkčnú gramotnosť a schopnosť kritického myslenia. Najmä prvé ročníky sú organizované okolo vybraných tém a projektov, ku ktorým sa pripájajú a kombinujú poznatky z rôznych predmetov. Vzdelávanie kladie dôraz na aktívne učenie a navádzané učenie skúmaním. A čo je dôležité, tvorba vzdelávacieho systému Estónska sa odohrávala na pozadí digitalizácie krajiny a digitálneho vzdelávania, teda študenti majú prístup k technológiám a učia sa aj mediálnej gramotnosti. Na literatúre sa napríklad neučí len obsah diel, ale aj ako mať literatúru rád a ako v dielach čítať medzi riadkami. Študenti si osvojujú princípy práce s textom a kritickým nazeraním na prijímané informácie už od útleho veku.⁴⁶

Vzdelávací systém prirodzene nie je možné jednoducho prekopírovať a použiť inde, ale môže slúžiť ako inšpirácia, ktorým smerom sa uberať. Estónsko má pritom v mnohom podobnú historickú skúsenosť s okupáciou a vplyvom ruských okupantov na ich vzdelávací systém, vysporiadali sa s tým však inak.

Respondentka (R5) vyzdvihla prípad fínskeho vzdelávacieho systému, kde sú podľa nej výborne využité technológie pri výučbe. „Ide o prispôbenie učiva a preberanej látky tak, aby bolo na úrovni študenta. Konkrétne, vo Fínsku majú hodiny matematiky v tablete, každé dieťa v ňom má nastavenú svoju úroveň a ak si nevie rady, ide za učiteľom, ktorý v triede pôsobí ako facilitátor,“ upresnila.

⁴⁵ Viac informácií k tomuto štýlu vyučovania je možné nájsť aj v publikácii „Metódy a techniky personalizovaného vyučovania“.

Zdroj: Pávoová, A., Váňová, D.: Metódy a techniky personalizovaného vyučovania: Príručka pre účastníkov inovačného vzdelávania. In: *Metodicko-pedagogické centrum*, 2020, https://mpc-edu.sk/pages/ucebne_zdroje/SUZ_PpU_Metody_a_techniky_personalizovaneho_vyučovania.pdf (prístup: 11. 7. 2023).

⁴⁶ Jürimäe, M.: Insights from the Education Nation: The Case of Estonia. In: *ERR*, 1. 9. 2022, <https://news.err.ee/1608701314/insights-from-the-education-nation-the-case-of-estonia> (prístup: 11. 7. 2023).

Fínsko je taktiež jednou z krajín najviac odolných voči propagande a dezinformáciám.⁴⁷ Vysoká úroveň mediálnej gramotnosti v krajine je pritom do veľkej miery aj odrazom školstva, ktoré po zmenách v roku 2016 začlenilo mediálnu a informačnú gramotnosť prakticky do každého predmetu. To znamená, že aktivity ako kritické myslenie, overovanie faktov, interpretácia a vyhodnocovanie informácií, sú integrálnou súčasťou každého vyučovaného predmetu. Začína sa s tým už na základných školách.⁴⁸

Posledným príkladom, ktorý v tejto metodike uvedieme, je program „Mediawijs“ realizovaný v Belgicku. Ten prebieha v niekoľkých moduloch, ktoré na seba nadväzujú a prispôsobujú sa aj zvyšujúcemu sa veku ich účastníkov. V prvom module sa žiaci učia základom mediálnej gramotnosti, v druhom module už žiaci podstupujú praktický tréning a dostanú novinárske úlohy. Tretí modul sa venuje „fact checkingu“, teda overovaniu informácií. Posledný modul je tréningom „influencerov“, respektíve názorových lídrov. Jednotlivé moduly sa snažia byť čo najviac praktické a zároveň sú organizované ako súťaž, čo zvyšuje záujem a snahu žiakov, ktorí sa ich účastnia. Mediawijs okrem toho spolupracuje s učiteľmi a poskytuje im užitočné vzdelávacie materiály a školenia, a tiež certifikuje kurzy mediálnej výchovy.⁴⁹

⁴⁷ The Media Literacy Index 2019: Just think about it. In: *Open Society Institute Sofia*, 29. 11. 2019, <https://osis.bg/?p=3356&lang=en> (prístup: 12. 7. 2023).

⁴⁸ Henley, J.: How Finland starts its fight against fake news in primary schools. In: *The Guardian*, 29. 1. 2020, <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/28/fact-from-fiction-finlands-new-lessons-in-combating-fake-news> (prístup: 12. 7. 2023).

⁴⁹ *Mediawijs guides you through the digital world*, n.d., <https://www.mediawijs.be/en> (prístup: 6. 12. 2023).

4.

Odporúčané metódy práce so žiakmi, konkrétne aktivity a ich ciele

Metodika vzdelávania Slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

„Zlý učiteľ učí pravdu, dobrý učiteľ ju učí hľadať.“

A. Diesterweg

4.1. Kým začnete

Než učiteľ začne so študentami preberať témy spojené s dezinformáciami a potrebou kriticky pristupovať k informáciám, správne si vyhodnocovať prijaté informácie, dávať ich do kontextu a rozlíšiť relevantné zdroje informácií, je dobré žiakom vysvetliť čo sa ide diať a na čo im tieto zručnosti budú v živote dobré. Buďte so študentami otvorení hneď od začiatku (R8). Zdôvodnenie použitia skupinovej aktivity študentom pomôže pochopiť pedagogický účel učiteľa.⁵⁰

V tomto duchu je tiež odporúčané porozprávať sa so žiakmi o tom prečo by si vlastne mali dávať pozor na to, koľko času trávia na sociálnych sieťach a prečo by mali tento čas obmedzovať (R9).⁵¹ Je totiž preukázané, že ak dospievajúci mladí ľudia, u ktorých v tomto období dochádza

⁵⁰ Implementing Group Work in the Classroom. In: *University of Waterloo*, n.d., <https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/catalogs/tip-sheets/implementing-group-work-classroom> (prístup: 24. 8. 2023).

⁵¹ Tu síce vidí respondent priestor skôr pre rodičov, než školu. Avšak za predpokladu, že rodičia tieto témy doma možno vôbec neriešia, je určite vhodné ak si to so žiakmi prejde aj učiteľ. Prinajhoršom si to zopakujú a budú toto odporúčanie počuť z viacerých strán, čo nie je na škodu.

k neurokognitívnemu vývoju, trávia nadmerný čas pred obrazovkou, dochádza u nich vo významne väčšej miere ku kognitívnym poruchám. Medzi ne sa radia problémy s koncentráciou, pamäťou, aj schopnosť rozhodovať sa.⁵² Názory na to, koľko času denne pred obrazovkou je priveľa, sa rôznia. Štúdia, ktorej závery sú spomenuté vyššie počítala s tromi a viac hodinami denne. Zároveň nejde iba o čas, ale aj o to, ako študent tento čas využíva.⁵³

⁵² Onyeaka, H.K., et al.: Excessive screen time behaviors and cognitive difficulties among adolescents in the United States: Results from the 2017 and 2019 national youth risk behavior survey. In: *Psychiatry Research*, 22. 7. 2022, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165178122003353> (prístup: 24. 8. 2023).

⁵³ Namiesto kázania môže byť vhodnou formou, ako študentov samých priviesť k snahe znížiť čas strávený na obrazovkách, opýtať sa ich koľko času denne trávia na telefóne (ľahko si to vedia pozrieť v aplikácii, číslo ich možno samých prekvapí), či považujú ten čas oni sami ako dobre strávený a či si vedia prípadne predstaviť ho stráviť radšej na inú aktivitu, ktorá by im samým možno pripadala prínosnejšie alebo zábavnejšie.

4.2. Odporúčané všeobecnejšie zásady a postupy

Pri téme dezinformácií a snahe naučiť žiakov ako ich rozpoznávať aj kriticky uvažovať je dôležité neprístupovať k veci vo forme teoretickej prednášky, ale namiesto obsahového prednášania o teóriách a výskumoch o dezinformáciách, radšej čo najviac využívať reálne príklady s ukázkami z mediálneho obsahu. Na to poslúžia videá aj texty (R1). Respondent č. 12 dopĺňa a odporúča využívať čo najviac obrázkov pri ukážke príkladov dezinformácií, o ktorých sa ide učiteľ so žiakmi rozprávať (napr. diskusia k debunkingu, teda odhaleniu alebo vyvráteniu konkrétnej dezinformácie). K potrebe vo všeobecnosti viac a lepšie pracovať v rámci školských aktivít s fotografiami, ale aj textom, poukazuje aj respondentka z R9.

Odporúčané sú aktivizujúce metódy vyučovania, pri ktorých je dôležité, aby boli aktívni najmä študenti. Učiteľ tu vystupuje skôr v pozícii mentora a facilitátora⁵⁴, teda aktivitu vopred vymyslí, pripraví, v úvode nastaví jej jasné pravidlá a potom pri jej realizácii študentov usmerňuje (R1, R5).

Učiteľia by mali tiež pracovať na rozvoji dôvery medzi učiteľom a žiakom (R3). Niektorí experti v tomto duchu odporúčajú prehodnotiť zavedenie tykania medzi učiteľmi a žiakmi (R8).

Je tiež dobré viesť žiakov k intelektuálnej skromnosti. Uvedomiť si, že človek nemôže všetkému rozumieť. Nemusí mať na všetko názor, všetko komentovať. To dnes pozorujeme často, najmä na sociálnych sieťach. A teda ak sa žiak stretne v budúcnosti s nejakou informáciou, ktorá

⁵⁴ Geng, H.: Redefining the Role of Teachers in Developing Critical Thinking Within the Digital Era. In: *Atlantic Press*, január 2021, https://www.researchgate.net/publication/354305218_Redefining_the_Role_of_Teachers_in_Developing_Critical_Thinking_Within_the_Digital_Era (prístup: 25. 8. 2023).

veľmi jednoducho vysvetľuje nejakú udalosť/jav, prípadne to robí s naliehavosťou, pravdepodobne pôjde o konšpiráciu/dezinformáciu.

Na záver jednotlivých aktivít je odporúčané vyhradiť si priestor na debriefové diskusie, teda urobiť si krátky sumár toho čo sa vykonalo za aktivitu, na čo sme počas nej prišli.

4.2.1. Otázky, otvorená diskusia, zvládnutie umenia argumentácie, aj rozvoj emočnej inteligencie

Ďalším odporúčaním, na ktorom sa viacerí experti zhodujú, je aby učiteľ vo všeobecnosti v rámci výučby kládol žiakom veľa otázok. Tým ich privedie k hľadaniu súvislostí, formulovaniu argumentov pre a proti, vrátane ich podloženia nejakým príkladom.

Ako však upozorňuje zástupkyňa Ministerstva školstva (R2), veľa učiteľov na Slovensku takto aktuálne učiť nevie a zároveň vníma, že mnohí nie sú komfortní s tým vystaviť sa v triede otvorenej diskusii s pluralitou názorov. Na prekonanie tejto bariéry bude vraj potrebné plošné preškolenie učiteľov naprieč regiónmi.⁵⁵

Odporúčané je venovať sa otázkam a diskusii aj vtedy, keď na ňu nie je veľa času.⁵⁶ Každá, aj krátka diskusia so žiakmi s vyššie popísanými prínosmi je lepšia, ako žiadna.

Je tiež potrebné žiakov v dnešnej dobe naučiť vnímať kontext, komplexnosť prijímaných informácií, aj ako ich

⁵⁵ Respondentka(R2) neposkytla orientačný časový údaj, koľko by takýto úkon mohol trvať. Zároveň, téma plošného preškolenia slovenských učiteľov v tejto veci sa počas rozhovorov s respondentami ukázala ako významná, preto jej bude nižšie, za sekciou s metódami, ešte venovaný priestor.

⁵⁶ Respondent (R5) uvádza príklad, že vie o učiteľoch dejepisu, ktorí preskakujú počas hodín aktivity z učebnice zo sekcie „zamyslime sa“, aby stihli prejsť všetko potrebné učivo.

prepájať (bránia tomu poruchy sústredenia, spôsobené konzumovaním veľkého množstva informácií a krátkych videí v krátkom čase). Tieto schopnosti sa dajú preniest, no je na to potrebná práve otvorená diskusia so žiakmi a argumentácia. Pri nej sa žiaci naučia ako riadne interpretovať a prezentovať svoje názory (R11). Je tiež vhodné sa so študentami porozprávať o tom, v čom sú rozdielne fakt a názor (R8). V rámci otvorenej diskusie v triede je potrebné žiakov viesť k rešpektu voči rozdielnym názorom. Na Slovensku k tomuto chýba koordinácia a vypracovaná stratégia ako postupovať (R6).

Rovnako ako by mal učiteľ v diskusii so študentami dávať pozor na to, aby sa študenti k sebe navzájom správali s rešpektom (a v prípade porušenia ako osočovanie či zosmiešňovanie spolužiakov, zjednať nápravu), je potrebné aby sám učiteľ bol otvorený, vypočul si a akceptoval názory žiakov (R9). Tipy z praxe uvádzajú, že je na začiatku dobré začať tieto cvičenia so študentami pri nekonfliktných témach a postupne prejsť aj k tým kontroverznejším. Ak sa nejaký žiak pri diskusii príliš rozvášni, odporúča sa skúsiť ho presunúť do druhej skupiny. Tam by mal skúsiť obhajovať názor, s ktorým dovtedy nesúhlasil.

V neposlednom rade je dôležité sa pri práci so žiakmi zamerať aj na rozvoj ich „EQ“, emočnej inteligencie (R5). Tá pomáha žiakom nielen k empatii, ale aj k lepšiemu zvládaniu vlastných emócií, v následku čoho môžu robiť premyslené a informované rozhodnutia. Zvládanie emócií je práve pri budovaní odolnosti žiakov voči dezinformáciám a ich emotívne ladenému tónu dôležité. EQ žiakom pomáha lepšie a jasnejšie vzájomne komunikovať, ako aj slúži na lepšie zvládanie a riešenie konfliktov (empatický prístup k druhému človeku a lepšie pochopenie jeho postoja). Aj to je schopnosť, ktorá bude skrz dnešnú mládež a jej budúce fungovanie prínosom pre dnes polarizovanú slovenskú spoločnosť.

Vyššie popísané v podstate korešponduje na s hĺbkovým štýlom učenia žiakov. Autori pri ňom rovno dodávajú, že

tento štýl podporujú moderné koncepcie vyučovania, no na Slovensku sa dostáva do školskej praxe len pomaly a zriedka.⁵⁷

4.2.2. O čo sa oprieť pri citlivejších témach

Pedagógovia na slovenských školách si uvedomujú, ako hrubne jazyk v spoločnosti, rastie extrémizmus a aký to má dopad na študentov. Žiaci vidia ako vo verejnom priestore komunikujú niektorí politici a čo im spoločnosť akceptuje, pričom týmto negatívne ovplyvňujú a polarizujú slovenskú spoločnosť. Žiakom zároveň štýlom svojej politickej komunikácie posúvajú pomyselnú hranicu toho, čo je spoločensky akceptovateľné (R9). O to dôležitejšie je so žiakmi v triedach praktizovať otvorenú diskusiu, aj na citlivejšie témy, no pripraviť sa na jasné nastavenie pravidiel a ich kontrolu.

Celkovo, avšak, viac to platí v období pred voľbami, učiteľia čelia výzve ako v škole otvárať aktuálne spoločenské témy a ako pristupovať prakticky k vedomostiam o EÚ, NATO, prípadne z oblasti histórie. Základom je, nebať sa ísť do tém ako EÚ, NATO, či histórie (R9). Tak ako je štandardné na hodinách rozoberať fungovanie slovenských inštitúcií a štátu, tak je prirodzené pozrieť sa aj na európsku či transatlantickú dimenziu prostredia, do ktorého učiteľ aj žiaci ako občania SR patria. V dnešnej dobe už existuje veľa návodov alebo tipov na aktivity, ktoré vie učiteľ využiť alebo sa nimi aspoň inšpirovať a prispôsobiť ich pre potreby svojej triedy. Príkladom kde hľadať inšpiráciu je portál „Kútik na vzdelávanie“⁵⁸, vytvorený pod záštitou EÚ,

⁵⁷ Rovňáková, L.: Učebné štýly žiakov a vyučovacie štýly učiteľov. In: *Metodicko-pedagogické centrum*, 2015, https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/rovnanova_ucebne_styly.pdf, s.31 (prístup: 25. 8. 2023).

⁵⁸ *Kútik na vzdelávanie*, n.d., https://learning-corner.learning.europa.eu/index_sk (prístup: 19. 7. 2023).

kde učiteľ nájde množstvo učebných materiálov, tipov, aj hier. Materiály je možné filtrovať podľa tém (vrátane témy dezinformácií), veku, aj typu (aktivity, prezentácie, video, podkladové materiály pre učiteľa).

Pre prípad, kedy sa učiteľ/učiteľka niektorým citlivejším témam radšej vyhýba, z obáv z reakcie rodičov či kolegov, jeden z respondentov (R12) radí, že sa môžu ľahko oprieť o to, že: 1) v prípade komunikovania a diskusie so žiakmi k téme vojny na Ukrajine sa jedná o povinnosti, ktoré učiteľom ukladá Štátny pedagogický ústav vo svojich usmereniach⁵⁹ a 2) pri venovaní sa téme dezinformácií na hodine/workshope je tiež možné sa odvolať na oficiálnu Bezpečnostnú stratégiu SR⁶⁰, ktorá uvádza „pripravenosť štátu a spoločnosti efektívne a koordinovane reagovať na hybridné hrozby, vrátane dezinformácií“ ako jednu zo strategických bezpečnostných záujmov SR. Stratégia hovorí tiež o dopadoch dezinformácií a propagandy na slovenskú spoločnosť – snaha manipulovať mechanizmy v štáte, ovplyvniť verejnú mienku, destabilizovať politickú situáciu v krajine, či rozvracať súdržnosť spoločnosti.

4.2.3. Ako môže vyzeráť mimoškolská komunikácia iných štátnych inštitúcií voči študentom

V niektorých inštitúciách/rezortoch štátnej správy existujú viaceré už etablované oddelenia, ktoré sa zaoberajú témami zahraničnej politiky, EÚ a/alebo dezinformáciami a boja proti nim. Tieto témy sa snažia strategicky komunikovať voči širšej verejnosti a v rámci toho sa prirodzene

⁵⁹ Metodické odporúčania pre základné a stredné školy: Ako reflektovať vo výučbe vojnu na Ukrajine. In: *Štátny pedagogický ústav*, 28. 2. 2022, <https://www.statpedu.sk/sk/aktuality/metodicke-odporucania-zakladne-stredne-skoly-ako-reflektovat-vo-vyucbe-vojnu-ukrajine.html> (prístup: 19. 7. 2023).

⁶⁰ *Bezpečnostná stratégia SR*, c. d. (prístup: 19. 7. 2023).

zameriavajú aj na komunikáciu s mládežou. Monitoringom aktuálnych dezinformačných naratívov sú vybavení cieľi aj na témy aktuálne dominujúce v informačnom priestore. Keďže tieto oddelenia kombinujú vo svojej práci online aj offline aktivity, sú otvorení vysielaniu svojich pracovníkov na návštevu slovenských škôl. Takto už v uplynulých rokoch realizovali viaceré diskusie či workshopy so študentami, na ktoré mali od študentov SŠ pozitívne ohlasy. Ak má škola, respektíve učiteľ, záujem o takýto spôsob oživenia vyučovania, ktoré sa vie zamerať práve na kombináciu snahy budovať mládež odolnú voči dezinformáciám a propagande a zahraničnopolitické aj európske témy, odporúča sa proaktívne osloviť MZVEZ SR alebo ÚV SR a pokúsiť sa dohodnúť sa (R10, R11).

Na doplnenie, tieto workshopy orientované na dezinformácie sa venujú tomu ako sa pohybovať v informačnom priestore, ako sa nestáť obeťou dezinformačnej kampane, ako spoznať dezinformačný zdroj, a to radšej než poskytovaniu nejakých zoznamov. Dôležité je študentom predať schopnosť tieto veci rozlišovať, tá má dlhodobú účinnosť.

Zároveň, tieto štátne inštitúcie môžu občas uvítať študentov ako organizovanú návštevu. Budovanie takýchto skúseností u žiakov môže zlepšiť nielen ich znalosti o fungovaní štátnych inštitúcií a spoločnosti, ale aj zvýšiť ich záujem o aktívnu demokratickú participáciu v budúcnosti. To sú oblasti, ktoré predošlá sekcia tejto publikácie identifikuje u dnešnej slovenskej mládeže ako problematické.

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

4.3. Odporúčané konkrétne aktivity a úlohy

4.3.1. Klásť na hodinách žiakom veľa otázok

V predošlej sekcii bolo spomenuté všeobecnejšie klásť na hodinách žiakom veľa otázok, primäť ich tým nad vecami rozmýšľať v súvislostiach a v kontexte, venovať sa otvorenej diskusii. Nižšie nájdete tipy na to, ako takúto aktivitu poňať:

- Začnite **na rozohriatie**/navyknutie si na tento štýl aktivity niečím ľahším. Respondentka č. 5. rada používa napríklad otázku „Čo ťa robí v živote šťastným?“, prípadne otázky s výhľadom do budúcnosti.
- Je dôležité dať si pozor na to, aby učiteľ pri kladení otázok tieto **otázky formuloval neutrálne**. Nesmie nimi vsugerovať študentom svoj názor, čo on považuje za správnu odpoveď. Práve pri citlivejších témach či „provokačných“ otázkach je v tomto smere tenká hranica (R5).
- Klásť **otázky na zamyslenie** je možné naprieč rôznymi predmetmi. Napríklad, na dejepise, pýtajte sa žiakov ako vnímajú danú udalosť, či prečo sa podľa nich takto odohrala. Zapojí ich to do témy viac ako „prednáška“ učiva, faktov a dátumov (R8).
- **Kladte otázky už popri čítaní textu**, podnecujte nimi rôzne názory. Hodina tak nebude interaktívna len na záver, ale priebežne. Napríklad: „Čo myslíte, prečo on toto urobil?“ (R5). Takéto cvičenie je prospešné aj na zvyšovanie čitateľskej gramotnosti, ktorá ide ruka v ruku so schopnosťou kriticky myslieť a v ktorej majú slovenskí žiaci veľké medzery (viď. výsledky PISA testov)
- **Analýza textu a čítanie s porozumením**: Nekladte otázky na fakty (Ako sa volá hlavná postava? V akej krajine sa odohráva príbeh? Čo sa stalo v tej a tej

pasáži príbehu?), ale **pýtajte sa na kontext** (Čo na tom bolo zaujímavé? Čo by si robil ako prezident tohto štátu?) (R8). Ide o to, vyhýbať sa systému správnej a nesprávnej odpovede, ale dať žiakom možnosť zamyslieť sa, byť kreatívny, zapojiť predstavivosť. Zároveň, pri odpovediach sa venujte aj tomu, ako sa k nim študent dopracoval. A čo by druhý študent v triede, ktorý so spolužiakom nesúhlasí, urobil inak (vyzvať ho, aby prezentoval svoj názor a myšlienkovú cestu k nemu, namiesto toho, aby povedal, že názor prvého kolegu je chybný)? Takéto **zapojenie do diskusie viacerých žiakov aj s opačnými názormi** ich vedie k empatii a otvorenosti voči iným názorom. Tým sa prirodzene posúvame k ďalšej sekcii, ktorá sa venuje odporúčaniam ako v triede viesť otvorenú diskusiu.

4.3.2. Odporúčania ako v triede rozprúdiť a viesť otvorenú diskusiu

- Vyzvite študentov, aby hľadali k jednej veci či téme **názory pre aj proti** (R1). Rozoberte ich a diskutujte so všetkými žiakmi čo si o daných argumentoch myslia.
- Nepýtajte sa na otázky, na ktoré je možné odpovedať „áno/nie“ (Napríklad: Mali by sme na Slovensku zaviesť XY? Je pre teba osobne Európska únia prínosná?), ale **prečo je niečo dobrý/zlý nápad?** (Napríklad: V čom vnímaš pozitívne stránky nášho členstva v EÚ? Prečo si myslíš, že sú Slováci na chvoste EÚ v účasti na voľbách do Európskeho parlamentu? Čo by podľa teba Slovensko malo robiť s odlivom mladých ľudí do zahraničia? Prečo je dôležité, aby sa na Slovensko vrátili?).
- Ak žiak na otvorenú otázku nevie odpovedať, pretože sa v téme nevyzná alebo o veci ešte nepočul, opýtajte sa ho: „Čo si o téme vieš alebo potrebuješ dohľadať, aby sa vedel rozhodnúť?“ V tomto vie učiteľ poskytnúť aj ďalšiu prípadnú asistenciu, napríklad ukázať

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

žiakom **ako správne vyhľadávať informácie** na internete. Tiež je užitočné rozprávať sa so žiakmi o tom, **kedy a podľa čoho napríklad môžu usúdiť, že majú dostatok informácií k vybranej téme** a môžu s hľadacím prestať. K odpovedi na túto otázku môžu žiaci znova prichádzať sami, za usmernenia učiteľa.

- Najmä do doby, kým sa **moderná história Slovenska a sveta** dostane riadne do učebných osnov, je potrebné sa o nej so žiakmi aktívne rozprávať (dejepis, občianska náuka, geografia, možno aj iné predmety). Aj keď sa témy môžu dotknúť politiky alebo sa môže jednať o náročnejšiu diskusiu, učiteľia by sa k tomu mali odhodlať. Kritická diskusia o demokracii na Slovensku a jej stave po tridsiatich rokoch, počas ktorých si ju budujeme, je potrebná pre to, aby sme mládež viedli jednak k záujmu o spoločnosť, demokraciu a západnú štruktúru, ktorých sme súčasťou, ale aj aby študenti nezačali preberať dezinformačné naratívy o tom, že Slovensko ovládajú sily zo zahraničia (napríklad vyššie spomínané anti-americké naratívy). **Pri NATO a EÚ sa napríklad so žiakmi rozprávajte o tom, prečo sme do nich vstúpili, čo nám prinášajú, aj aké majú nedostatky a tiež ako a kam ich chceme ako členský štát posúvať ďalej** (R11). Takto vyskladaná diskusia zahŕňa aj hodnotenie a tvorbu názoru, argumenty a protiargumenty, ale zároveň dá žiakom priestor formulovať nejakú víziu do budúcnosti.
- V otvorenej diskusii na škole ide o to, aby žiak **počúval, diskutoval, aj nesúhlasil**. Ako podklad k diskusii na tému dezinformácií a ich dopadu na spoločnosť sa odporúča využiť niektoré z mnohých verejne dostupných videí. Postačí ho triede pustiť a následne otvoriť so žiakmi diskusiu o tom, čo videli. Podľa potreby diskusiu samozrejme usmerňovať, moderovať, aby bola vyvážená a slušná (R12).
- Na podnietenie kritického myslenia u žiakov sú vhodným prostriedkom aj **argumentačné debaty** (R8, R9). Rozdeľte žiakov do dvoch skupín, dajte im nejaký

problém/tézu. Každá skupina k téme vymýšľa argumenty – jedna za, druhá proti. Skupiny na seba priebežne musia reagovať (usporiadane, strany sa strieďajú, vždy hovorí v jednom momente iba jeden žiak). Postrehnú žiaci či a kedy ich druhá skupina počas diskusie zavádza? Sú niektoré argumenty selektívne? Učiteľ má výbornú príležitosť využiť túto podobnosť s klamlivými alebo neúplnými informáciami na ďalšiu diskusiu so študentami, kde si toto rozoberú. Po určenom čase na debatu ju učiteľ oficiálne ukončí a vyzve žiakov, aby sa postavili na tú stranu argumentu, ktorá ich presvedčila. Trieda vidí, na čom sa (ne) zhodnú, ktorá strana bola argumentačne úspešnejšia.

- (R8) Príklady vhodných aktivít k trénovaniu argumentácie: 1) Študent musí k stanovenej téze obhajovať názor, ktorý mu je určený, nie svoj vlastný (môže sa ale stať, že sa to stretne, to nevadí); 2) Zorganizovať a prezentovať debatu ako súťaž. U žiakov to zvykne podvedome vzbudiť viac snahy a väčšiu zábavu.
- Skúsiť **dať žiakom viac iniciatívy** a nechať ich zvoliť si tému, o ktorej sa v daný deň bude viesť diskusia (samozrejme v rámci nejakých rozumných mantinelov a s ohľadom na vyučovaný predmet). Na tomto sa zhodli viacerí respondenti tejto štúdie na základe ich skúsenosti zo škôl (R7, R10, R11, R12).
- Diskusie je dobré **prepojiť s aktuálnymi témami, ktoré rezonujú v spoločnosti**. Žiaci tak v rámci diskusie budú mať možnosť lepšie spoznať a preskúmať argumenty oboch strán diskusie, kontext a vytvoriť si aj vlastný informovaný názor na vec (R7). Príklad: prejsť si s triedou zopár príbehov napravených a deradikalizovaných fašistov/islamistov, potom k tomu viesť diskusiu a rozprávať sa s presahom na slovenskú spoločnosť napríklad o tom, prečo môžu prísť časti verejnosti zaujímavé názory extrémistických strán. Diskusia môže viesť aj k tomu, čo vlastne je fašizmus, nacionalizmus, vlastenectvo a ukázať si príklady ako s týmito pojmi operujú dezinformátori.

4.3.3. Ako lepšie pracovať s obrázkami a s textom

- **Rozbory obrázkov:** Napríklad ukážka niekoľkých vojnových fotografií a diskutovať so žiakmi o tom, ako to vnímajú. Nachystať si vopred zopár otázok, no pokojne aj viac zapojiť žiakov, usmerňovať diskusiu aj tam kde ju chcú viesť oni. Pri vojnových fotografiách sa ponúkajú napríklad otázky ako: Kde sú hranice novinárskej práce? Je pre spoločnosť lepšie vedieť čo sa deje, aby mala väčšiu motiváciu prispieť k včasnému a spravodlivému riešeniu konfliktu a vyvodu zodpovednosti agresora? Vyvolávajú takéto fotografie (ne)racionálnu reakciu verejnosti? Mali by byť takéto fotografie uverejňované v médiách kde ich môžu vidieť aj deti, starší ľudia a citlivé povahy? Je korektné fotiť mŕtve telá vo vojenskej oblasti? Ako v dnešnej dobe vieme určiť, či je fotografia pravá? Prípadne, ak je to pravá fotografia, či je použitá v správnom kontexte?
- Rozbor obrázkov je vhodná **aktivita na širšie spektrum vyučovacích predmetov**. Hodí sa minimálne na občiansku výchovu, dejepis, cudzie jazyky, ale tiež prírodné vedy. Napríklad obrázky dopadov klimatickej zmeny na geografii (môže viesť k diskusii o topení ľadovcov a ich dopade na svet, ale napríklad aj o medzinárodnej migrácii – tu sa dá premostiť aj na aktivity EÚ v tejto oblasti a diskutovať napríklad o novom Pakte o azyle a migrácii, o ktorom sa aktuálne rokuje. Čo si myslia žiaci o fenoméne migrácie? Čo si myslia o opatreniach, ktoré sú v EÚ zavedené a aj tých, ktoré má priniesť nová legislatíva?), biológii (napríklad fotografie k téme: A) vakcín a ich vývoja – Ako funguje ich vývoj? Ako funguje očkovanie? Ako vlastne vznikli dezinformácie o tom, že je vo vakcínach čip a prečo to nie je možné? Ako je možné, že sa počas pandémie podarilo „urýchliť“ vývoj vakcín a čo v tomto smere robila EÚ?; B) klimatickej zmeny a vymieraniu živočíšnych druhov – Ktoré druhy sú v ohrození? Čo sa stane ak vymrú? Vniknú namiesto nich nové? Na

čo je dôležitá diverzita?). Témam sa medze nekladú, obrázky vie učiteľ nájsť do pár minút a v rámci svojho predmetu určite vie veľa z nich vymyslieť čo je zaujímavá a/alebo aktuálna téma, ktorej by sa dalo týmto spôsobom venovať.

- Práca s obrázkom v podobe **politickej satiry**. Vybrať a priniesť na hodinu 2-3 ukážkové obrázky a diskutovať so žiakmi o ich obsahu (o samotnej situácii, ktorú daná grafika zobrazuje, čo si o tom myslia, ale napríklad aj o tom kde by podľa nich mali byť hranice politickej satiry.
- **Práca s nadpisom textu** – Učiteľ ukáže žiakom iba titulok z novín, bez textu a kontextu. Čo si pod tým žiaci predstavia? Ako mu rozumejú? Prípadne, učiteľ ukáže viacero titulok textov v médiách a tiež viacero textov článkov – Vedia ich žiaci pospájať do správnych dvojíc? Tu sa dá rozvinúť diskusia prečo tvorili také dvojice, či napríklad korešpondoval nápadne emočne ladený titulok a text, ktorý obsahoval dezinformácie alebo komunikoval naliehavým tónom. Ak chceme edukovať zábavnou formou o EÚ, učiteľ môže kombinovať neutrálne informatívne články (ale kľudne aj články z dezinformačných webov, pre oživenie aktivity), kde sa napríklad používajú termíny označení európskych inštitúcií. Budú žiaci vedieť priradiť, že titulok o rokovaní Rady EÚ patrí k útržku textu o stretnutí ministrov? Budú vedieť priradiť meno nejakého zástupcu inštitúcie EÚ s útržkom textu o nej? Budú vedieť viesť diskusiu a poukázať na faktické alebo procesné chyby v článku očierňujúcim novú legislatívu EÚ, ktorej reálny obsah a ciele sa líšia od tých, ktoré prezentuje autor?
- Prípadne práca s nejakým celým textom článku, prípadne jeho výsekom – viesť študentov k väčšej **citlivosti na slová**. Napríklad, či v textovej ukážke postrehnú klamlivú informáciu, či ich napadne si overiť nejaké zaujímavé/premrštené údaje na inom zdroji a podobne (R9).

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahranicnej politike, EÚ a NATO?

- Respondentka (R9) má dobré skúsenosti s písaním **argumentačných prác, v ktorých od žiakov vyžaduje argumenty za aj proti vybranej téze a tiež objektívnu syntézu**. Skúšala už v rámci zadania otvoriť aj kontroverznejšie témy, ako potraty či adopcie, ale vždy si zväžila v akej triede si tieto témy dovolí otvoriť, až keď žiakov lepšie spoznala. Samozrejme, učitelia si môžu zvoliť tému, ktorá je menej kontroverzná a stále sa zaoberá napríklad vecami verejnými, fungovaním štátu či spoločnosti.

4.3.4. Využívanie technológií

- Je odporúčané **nechať žiakov pracovať počas výučby s modernými technológiami a s otvorenými internetovými zdrojmi** (R2, R3, R4). Takto ich totiž v škole a pod dohľadom má učiteľ príležitosť naučiť ako správne pracovať so zdrojmi informácií, ako využiť technológie a internet pre svoj osobný rozvoj a žiak v prípade potreby môže svoje postupy konzultovať s autoritou v oblasti vzdelávania.
- Zároveň je potrebné ustrážiť **zdravú mieru práce žiakov s technológiami**. Ako upozorňuje respondentka č. 5, „dnešné deti prestávajú kvôli digitálnych technológiám rozmýšľať a je potrebné sa tým zaoberať.“
- Vhodný spôsob ako žiakov v tomto smere naviesť je **zadanie na prácu s online dostupnými dokumentami s časovým limitom** (R8). Príklad zadania: Obháj tézu „XY“, máš na to 5 minút. Po uplynutí časového priestoru žiak prezentuje fakty a argumenty, ktoré si vytvoril na základe práce s otvorenými dokumentami. Učiteľ následne otvorí diskusiu a spolu s odpovedajúcim žiakom aj zvyškom triedy sa rozprávajú o tom aké zdroje žiak použil, prečo si zvolil práve tieto zdroje, urobiť ich porovnanie. Vyhodnotiť, či to bol správny postup alebo niekoho zo skupiny napadá ako to do budúcnosti vylepšiť.

- Vhodnou témou na takúto aktivitu môže byť čokoľvek relevantné a aktuálne v spoločnosti, širšie spoločenské otázky/dilemy, prírodovedecké poznanie, zahraničnopolitické otázky, aj Európsku úniu a jej fungovanie, ktorú touto cestou vedia žiaci lepšie spoznať. Napríklad: Solidarita je najdôležitejšia hodnota EÚ. / SR by mala uznať nezávislosť Kosova. / EÚ by sa mala ďalej integrovať a vytvoriť zdravotnú úniu. / Každý študent na vysokej škole by mal absolvovať program Erasmus. / Každý človek má právo na slobodu prejavu a môže preto šíriť aj konšpirácie. / Účast vo voľbách by mala byť povinná. / a iné.
- Podnecovať v žiakoch **riadnu prácu s elektronickými zdrojmi**. Vyvarovať ich pred pomôckami ako Chat GPT. Kým táto aplikácia vie byť v mnohom nápomocná, pri aktivite ako je táto nie je vhodná. Pri jej použití sa totiž žiak neučí sám si hľadať informácie, rozlišovať relevantnosť zdrojov, porovnávať si ich, či učiť sa sám.
- Veľa učiteľov telefóny na hodine v škole nepodporuje a zakazuje ich. Pochopiteľne, ak študent používa telefón počas hodiny na sledovanie sociálnych sietí alebo podobné aktivity. Aj takýto učiteľ by mal ale zvážiť možnosť využívania technológií na hodinách. Vedia byť, na príklad pri aktivitách ako je tá spomenutá vyššie, prínosom a pomáhajú pripraviť žiakov na svet, v ktorom vládne pretlak informácií, zdrojov, možností. Žiaci sa v nich potrebujú vedieť zorientovať.

4.3.5. Externý element: workshopy a hostia

- Školy by mali aspoň občasne, podľa priestoru aký si vedia vytvoriť v rámci vyučovania predmetu v danom školskom roku, využiť možnosť pozvať si na **prednášky externých expertov** (R1). Na škole, kde pôsobí respondentka č. 9 majú aj dobré skúsenosti s projektom „návrat do škôl“, kedy sa prišli so študentami stretnúť bývalí absolventi a hovorili im o svojej práci.

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Takto sa dajú na školu priniesť aj európske témy a navyiac o nich žiakom porozprávať z ľudskej, praktickej stránky (mali tam aj bývalých študentov, ktorí dnes pracujú v inštitúciách EÚ; napríklad bývalú žiačku, ktorá pôsobí v Európskej komisii).

- Na Slovensku pôsobí viacero expertov, ktorí sú aktívni v práci s mládežou aj širšou verejnosťou v otázke budovania kritického myslenia, informačnej a mediálnej gramotnosti a boja proti dezinformáciám. Slovenské školy takto už navštívili pracovníci MZVEZ SR, ÚV SR, Tomáš Kriššák (autor komiksu Kira o hrdinoch Ukrajiny, aj komiksu Dobrodružstvá Milana Rastislava Štefánika), Vladimír Šnidl (novinár, Denník N), ale aj PDCS a ďalšie organizácie. Možností je dostatok, stačí si vybrať a niekoho z nich osloviť na spoluprácu.
- (R11) Naučiť na workshope študentov ako rozpoznať čo je dezinformačný zdroj. Je to lepšia forma, než dať študentom iba ich zoznam. Takto sa niečo naučia a budú tak dlhodobo a sami schopní filtrovať si relevantné zdroje informácií. Učiteľ k tomu môže zavolať externého experta alebo sa na tému pripraviť aj sám. Ako ukážky môže pripraviť množstvo dezinformácií týkajúcich sa spoločenského diania, Európskej únie, aj NATO (viď. zoznam v časti 2.1. „Aké dezinformačné naratívy o geopolitike, Západe, EÚ a NATO na Slovensku kolujú?“ tejto publikácie).
- (R10) Aktivity vhodné na cvičenie so študentami v oblasti budovania odolnosti voči dezinformáciám:
 - Žiaci dostanú zadanú tému a sú rozdelení na 2 skupinky. Jedna skupinka má na túto tému vymyslieť dezinformáciu a druhá skupina má za úlohu pripraviť protiargumentáciu.
 - Žiakom sa ukazujú rôzne obrázky a ten, kto vedie cvičenie sa žiakov priebežne pýta o čo na obrázkoch ide, či to napĺňa znaky dezinformácií/manipulácií s obrázkom pomocou umelej inteligencie, ako to pociťujú

a vnímajú (aj s ohľadom na obsah obrázku, môžu sa voliť striedavo viac aj menej kontroverzné veci, či ísť až do humoru – napríklad falošný obrázok údajnej fotografie pápeža v páperovej bunde). Je dôležité žiakom priebežne umožniť klásť otázky.

- Tieto aktivity je možné jednoducho napasovať aj na témy spojené so zahraničnopolitickými otázkami či Európskou úniou. Stačí sa inšpirovať zoznamom dezinformačných naratívov poskytnutým v tejto publikácii, aj mimo nej.
- Respondent č. 12 má z návštev škôl overené, že u stredoškolačkov funguje a zaujme storytelling. Preto je napríklad k diskusii o Rusku a jeho fungovaní, interných problémoch, aj uvažovaniu jeho prezidenta, niekedy pre študentov zaujímavejšie priniesť na diskusiu niekoho, kto krajinu pozná, kto v nej žil a kto vie ako funguje ruská propaganda. Takto školy navštevuje napríklad Filip Sedov (Rus žijúci na Slovensku), ktorý študentom podáva informácie a zážitky „z prvej ruky“.
- Dobre však funguje aj takzvané „generačné vzdelávanie“ (R12). Veľa študentov je už v stredoškolskom veku rozhladených a možno videli zaujímavý film, čítali zaujímavú knihu. Ak má učiteľ takýchto jednotlivcov v triede, mal by to využiť – napríklad, nech daný študent prichystá pre spolužiakov prezentáciu (možná téma: Ako fungujú sociálne siete, ich algoritmy, v čom je Tik Tok nebezpečný, ako vzniká závislosť na sociálnych sieťach). Učiteľ bude pri prezentácii kontrolovať priebeh tejto interakcie a následne moderovať diskusiu (R12). Pozitívne je, že prezentujúci žiak dostáva priestor na sebarealizáciu, trénuje sa vo verejnom vystupovaní a prezentovaní, zatiaľ čo obsah spolužiakom podáva ich jazykom a je to tak pre nich prístupnejšie. Vypadáva element „hanbím sa pýtať“, ktorý môže a nemusí nastať pri externom hostívi v triede, najmä ak je to niekto seniornejší.

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

4.3.6. Hry a iné aktivity

- **Hrať hru na kritické myslenie** – Príkladom je aktivita, v rámci ktorej žiaci musia identifikovať dôvod prečo je podľa nich konkrétna informácia/správa falošná (R3).
- **Aktivity na overovanie informácií** (R8) – Možností je veľa a nejedná sa o náročné aktivity, ani na prípravu. Napríklad: učiteľ vyberie zopár výrokov, o ktorých vie, že niektoré sú a niektoré nie sú faktami. Môže sa inšpirovať dezinformáciami o EÚ uvedenými v tejto metodike. Tieto výroky učiteľ predstaví triede a nechá žiakov hľadať dôkazy čo je a čo nie je fakt. Následne môžu spoločne viesť k téme diskusiu a zároveň je to vhodná príležitosť kedy so žiakmi prebrať aký je vlastne rozdiel medzi faktami a názormi.
 - Tip na brainstorming so žiakmi: Dajte im za úlohu uviesť všetky charakteristiky, ktoré im napadnú pri slove „fakt“ a ktoré im napadnú pri slove „názor“. Čo vnímajú ako podobnosti a čo ako rozdiely?⁶¹
- **Hra – typy médií a spôsob akým informujú** – Študentov rozdeliť do 3 skupín – jedna sú autori štandardného média / druhá sú autori dezinformačného média / tretia sú členovia redakcie bulvárneho média. Žiaci dostanú zadanú tému (môže byť podľa preferencie učiteľa viac alebo menej kontroverzná, dobré však je ak sa jedná o tému, ktorá je v danom momente aktuálna a populárna v spoločenskom diskurze a zároveň na ňu cielia aj dezinformátori; napríklad migrant údajne niekoho napadol/niečo ukradol) a žiaci k tomu po skupinkách spíšu krátky článok v štýle ich

⁶¹ Z príručky Európskej komisie. Zdroj: *Usmernenia pre učiteľov a pedagógov týkajúce sa boja proti dezinformáciám a podpory digitálnej gramotnosti prostredníctvom vzdelávania a odbornej prípravy*, 2022, https://learning-corner.learning.europa.eu/learning-materials/tackling-disinformation-and-promoting-digital-literacy_sk (prístup: 19. 9. 2023).

média. Potom môže trieda diskutovať, pozrieť sa aký štýl kto použil a prečo. Sedí to s postupmi daných typov médií, prípadne napadne niekoho ešte čo tam chýba, čo vieme spoločne upresniť/doplniť?

- **Pojmové mapy (P1)** – pojmová mapa (anglicky „concept map“) je technika, pomocou ktorej skrz diagram znázorňujeme vzťahy medzi jednotlivými pojmami alebo myšlienkami. Vzťahy medzi nimi sú vyjadrené jednoslovným popisom. Táto metóda sa používa na zosumarizovanie komplexnej problematiky alebo problému, tak aby dôležité myšlienky a informácie boli uchopené a súvislosti medzi nimi boli jasne definované. Je vhodné ju použiť napríklad pri objasňovaní si fungovania dezinformácií a ich vplyvu na spoločnosť.
- **Mentálna mapa (R5)** – (anglicky „mind map“) je aktivita, ktorá podporuje rozvíjanie kritického myslenia, hľadanie vzájomných vzťahov a súvislostí poznávaných skutočností. K téme priradíme spolu so študentami najviac vecí, ktoré nás napadnú a ďalej o nich diskutujeme a mapu rozvíjame. Respondentka z rozhovoru č. 5 túto metódu označuje ako najjednoduchšiu metódu vhodnú na rozvoj kritického myslenia pretože ju dokáže využiť každý učiteľ v akýchkoľvek podmienkach (nevyžaduje si extra materiály ani priestor). Mentálna mapa poslúži napríklad na brainstorming na témy ako: Čo pre mňa znamená demokracia/Európska únia?; Ako rozpoznať dezinformáciu?; Aké témy sú v dnešnej spoločnosti dôležité pre mládež? Napríklad v súvislosti s tým, čo bude hľadať vo volebných programoch strán pred voľbami do Európskeho parlamentu v júni 2024.
- **Aktivita k téme dezinformácií (R12)** – Zadať študentom, aby sami povedali alebo odhadli aké sú podľa nich aktuálne najvýznamnejšie témy dezinformátorov na Slovensku. Prípadne aby uviedli príklad nejakej konšpiračnej teórie, o ktorej počuli. Následne so

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

študentami k tej téme otvoriť skupinovú diskusiu. Na vedenie tejto aktivity ale už musí byť učiteľ v týchto témach viac zbehnutý/rozhladený, aby ho študentami zvolená téma neprekvapila.

- (R5) odporúča robiť v triede „**emočné kolečko**“. Je to aktivita, ktorá u žiakov rozvíja empatiu a emočnú inteligenciu (EQ). Žiaci sa učia pomenovať emócie (o to ľahšie ich neskôr vedia sami zaznamenať pri konzumovaní informácií, ktoré sa k nim dostávajú a v prípade emočne vypätej správy poňať podozrenie, rozpoznať možnú dezinformáciu. Napríklad „Brusel nám chce znova niečo zakázať“, „Brusel nás okráda o suverenitu“ a pod.). Emočné kolečko spočíva v tom, že keď sa niečo udeje (podľa situácie a potreby sa buď rozprávajú všetci spolu alebo iba žiak s učiteľom), popíšu si situáciu a snažia sa popísať a pomenovať svoje emócie. Potom vyhodnocujeme ich správanie počas konkrétnej situácie a ako by sa to mohlo do budúcnosti zlepšiť.
- **Simulácie a hry** – ich výhodou je, že žiaci sa učia cez vlastné spoznávanie. Nie je určovaná správna cesta či postup, ani čo je a nie je pravda. Žiaci vybranú tému/vec spoznávajú prostredníctvom simulácie či hry sami, len sú k tomu nasmerovaní a je im poskytnutá vhodná forma. Učia sa o kognitívnych postupoch a krokoch. V rámci aktivity prežívajú nejakú novú skúsenosť, učia sa počúvať a empatii s niečim/niečím. Na záver je dôležité **vyčleniť si dostatočný priestor na reflexiu**. Reflexia slúži na diskusiu o tom, čo sa dialo a učiteľ sa tak vie uistiť, že žiaci si z danej aktivity zobrali nové skúsenosti a poznanie, o ktorých v danej simulácii/hre/metóde išlo.
- Namiesto prednášok a testov je odporúčané skúsiť participatívne postupy, hranie rolí v rámci simulácií, otváranie diskusií na hodnotové stretky a výchova žiakov k tolerancii hrou. Pracovať ideálne s menšou skupinou a ísť viac do hĺbky daných tém (R7). Napríklad,

aktuálne témy, ktoré by tomuto vyhovovali – diskutovať s žiakmi o vojne na Ukrajine, o politike pomoci a riešiť hodnotové strety napríklad medzi proukrajinskými a proruskými postojmi. Iné aktuálne a možno kontroverznejšie témy sú hodnotové (pro/anti podpore LGBTI+ komunity; pro/anti vojenská podpora Ukrajine – vzťahnuť na EÚ aj NATO). Podobné cvičenia majú za cieľ žiakov naučiť, že pravda je čierna a biela, ale že si musíme ako spoločnosť zvykať na nejednoznačnosť. Aktivita/diskusia nemusí skončiť s tým, že jedna strana má pravdu a tá druhá ju nemá. Priradené sa ale nejedná o jednoduchú aktivitu a aj s ohľadom na náročnosť tém sa na ňu učiteľ potrebuje dobre vopred pripraviť.

- (R8) odporúča tiež **modelové parlamenty** – hodia sa na každú hodinu (vybrať témy; napr. dá sa realizovať aj na matematike. Učiteľ určí, že predstavuje ministra školstva a požiada žiakov, aby pred ním obhájili prečo je učivo, ktoré práve v triede preberajú, prínosné a prečo by ho minister nemal vyhodiť z učebných osnov).
- Simulácie jednaní európskych inštitúcií, priblížiť tak tieto komplikované procesy hrou (Európsky parlament, Rada EÚ) – v tomto smere sa dajú osloviť aj externé inštitúcie, ktoré sa tomu venujú a už majú vymyslený priebeh a organizáciu takejto aktivity. S ohľadom na dezinformácie, ak študenti budú lepšie rozumieť procesom v EÚ, jednoduchšie rozpoznajú klamlivé správy (nebude tam sedieť napríklad faktická súslednosť procesu prijímania európskej legislatívy, a iné).

Metódika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

4.3.7. Ako ešte inak otvárať spoločenské témy

- Podporovať žiakov v účasti na žiackych parlamentoch alebo v žiackom poradnom výbore školy (R6)
- Komplexnejšie aktivity a simulácie – buď na ne na škole nájsť časovú dotáciu alebo žiakov motivovať prihlásiť sa na externé aktivity, ktorých je dnes viacero na výber. (R7) uvádza príklad simulácie prechodu hranice pred pádom železnej opony.⁶² Študenti z neho majú osobný zážitok, zapamätajú si to. Po simulácii je vhodné otvoriť k téme diskusiu, rozobrať čo študenti zažili. Naopak pred simuláciou je v rámci prípravy možné pozrieť si film/rozprávanie.
- Dezinované spoločenské hry, ak má také škola k dispozícii
- **Voľby na nečisto** – Učiteľ by mal smerovať žiakov k tomu, ako o voľbách premýšľať, ako k nim pristupovať. Môže sa žiakov opýtať, napríklad, čo považujú za hlavné problémy Slovenska. Následne môže nadviazať otázkou: Pozrite sa na stranu, ktorú aktuálne považujete za Vami preferovanú (alebo ktorú plánujete voliť) a pozrite sa na ich predvolebný program. Venujú sa v ňom danej téme? Ak áno, ako? Ak k téme strana vyjadrila nejaké postoje a plánované kroky, je s týmto žiak spokojný, súhlasí s tým? Ďalej môže prebehnúť diskusia o tom, či žiaci vedia, čo sa deje po voľbách.
- V prípade volieb do NRSR môže učiteľ zisťovať, či si žiaci uvedomujú, že po voľbách pri vzniku koalície spolu budúce koalíčné strany vyjednávajú a robia kompromisy (tj. môžu niektoré body zo svojich programov vypustiť). Pri voľbách do Európskeho

⁶² Pre tento typ komplikovanejších simulácií je možné osloviť PDCS, kde sa im venujú.

parlamentu zase môže učiteľ otvoriť diskusiu k jeho fungovaniu, v čom spočívajú politické skupiny EP, ako vzniká nová Európska komisia a tak ďalej. Každá takáto praktická znalosť dáva predpoklad aktívnejšieho občianstva žiakov v budúcnosti a tiež ich robí odolnejšími voči populizmu či dezinformáciám.

- Viacerí respondenti odporúčali, aby sa učelia snažili upriamiť pozornosť žiakov na možnosť absolvovať kurz debatnej asociácie, ktorá tiež v posledných rokoch realizuje Olympiádu kritického myslenia (R1, R2, R3, R11).
- Denník N vydáva príručky pre školy, a to k rôznym témam. V minulosti vydali jednu aj k téme mýtov o EÚ. Ak má učiteľ záujem a ešte tieto príručky nie sú na jeho školu doručované, neváhajte a prihláste sa na ich odber. Žiaci z toho môžu len profitovať.

4.3.8. Ďalšie možnosti: doplnkové vzdelávanie pre učiteľov

Aj učelia majú možnosti prihlásiť sa na seminár/workshop s expertami, v rámci ktorých sa môžu dozvedieť viac o témach, ktoré ďalej budú rozvíjať so svojimi žiakmi. V tomto smere sa môžu obrátiť na PDCS (zaoberajú sa riešením konfliktov, rozporov v skupine, spôsobom ako zjednocovať rozhádanú spoločnosť, ako sa rozprávať otvorene a s porozumením) alebo na Vladimíra Šnídla z Denníka N (ten je pripravený vysvetliť viac o témach propagandy a hoaxov, aj ako tému uchopiť tak, aby sa nemuseli báť s ňou začať v triede pracovať a aby to ich študentov aj bavilo. Poradí ako sa vyhnúť zbytočnej príprave. Veľa materiálov, ktoré vedia využiť, je dnes už verejne dostupných). Na Fakulte masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave majú tiež vzdelávací kurz pre učiteľov, aj e-learningové kurzy.

Taktiež Digitálne vzdelávanie (DigiQ) ponúka rôzne témy workshopov, medzi nimi aj „bezpečné používanie sociálnych sietí“ alebo „umelá inteligencia“, čo sú oblasti prekrývajúce sa s hrozbou dezinformácií pokrytou v tejto publikácii.

Komenského inštitút (realizovaný o. z. Živica) ponúka rôzne veci, napríklad aj koučingový výcvik pre pedagógov.

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám:
Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

5.

Do akých predmetov možno začleniť informačnú a mediálnu gramotnosť?

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Teoreticky existuje možnosť vytvoriť samostatný predmet „mediálna výchova“, na to však pôsobí na Slovensku len málo vhodných učiteľov s kvalifikáciou. Okrem toho, takáto špecializácia sa nedá na Slovensku študovať na pedagogickej fakulte, a preto takýto predmet dnes realizuje len málo slovenských škôl. **Integrácia do existujúcich predmetov** je preto najschodnejšou formou ako dostať kritické myslenie do škôl (R1).

Expert, s ktorými boli robené rozhovory v rámci prípravy tejto štúdie, sformulovali viacero spôsobov pokiaľ ide o zavádzanie kritického myslenia, informačnej a mediálnej gramotnosti do slovenských škôl.

Viacero respondentov uviedlo, že tieto veci je možné zaviesť „do rôznych“ predmetov na slovenských stredných školách. Prioritne to boli informatika, matematika, dejepis, slovenčina, cudzie jazyky, občianska výchova, ale tiež biológia (R1, R4, R8, R9, R12).

Niektorí respondenti boli ambicióznejší a videli priestor tieto témy a typ vzdelávania zaviesť „do všetkých“ predmetov na stredných školách (R3, R6, R11). Podmienkou má byť už spomínané preškolenie učiteľov, aby vedeli, ako tento spôsob výučby do ich tém integrovať.

Zopár príkladov ako na to:

- **Angličtina a iné cudzie jazyky** – diskutovať so študentami k téme diania vo svete, ale aj fenoménu dezinformácií. Okrem obsahu si študenti osvojujú aj relevantnú slovnú zásobu v inom jazyku. Okrem toho

je tiež možné pustiť si v rámci vyučovania video alebo film venujúci sa týmto témam, v preberanom cudzom jazyku. Vhodný je film „Sociálna dilema“ z roku 2020.⁶³

- **Biológia** – zamerať sa na dezinformácie o očkovaní. Porozprávať sa so študentami o tom, ako to reálne je s jeho údajnou škodlivosťou, ale tiež napríklad ukázať si alebo povedať si viac o chorobách, na ktoré sa dnes už bežne ako ľudstvo očkujeme. V neposlednom rade, dezinformácie okolo covid-19 hovorili veľa o prirýchlom vývoji nového typu vakcíny alebo o čínoch v nej. Aj to je vhodná téma na diskusiu s učiteľom biológie.
- **Dejepis** – diskutovať môžu učiteľ a žiaci napríklad o starých konšpiračných teóriách, iluminátoch. To sú témy, ktoré sa dodnes vracajú. Zaujímavou témou môžu byť tiež reálie okolo propagandy v časoch Studenej vojny a fungovania KGB. Vo všeobecnosti je dobré žiakov pri výklade učiva zaujať a zapájať pokladaním otázok (Ako vnímate danú udalosť? Prečo sa podľa vás toto stalo?). Zaujímavá pre žiakov môže byť aj diskusia o živote v totalite, o jej praktickej stránke a napríklad aj v porovnaní s možnosťami, ktoré majú a žijú žiaci dnes. Tu je možné využiť osobnú skúsenosť a zavolať si na hodinu externého hosťa, ktorý v tých časoch žil, prípadne využiť priamu skúsenosť a pamäť niekoho z kolegov v učiteľskom zbore. Okrem toho, odporúča sa diskutovať so žiakmi o modernej histórii Slovenska a sveta, ktorej sa dnešné osnovy riadne nevenujú (viac k tejto téme a ako ju poňať nájdete v predošlej sekcii „Ako viesť otvorenú diskusiu“).

⁶³ *The Social Dilemma*, n.d., <https://www.thesocialdilemma.com/> (prístup 6. 12. 2023).

- **Fyzika** – v súvislosti s dezinformáciami o páde dvojčiek sa dá napríklad zamerať na to, či sedia informácie o teplote a topení kovových podpier v mrakodrapoch. Takéto témy zaujmú lepšie ako čistá teória a zároveň robia osvetu, žiaci sa pri tom naučia čo učiteľ potrebuje v rámci plnenia učebného plánu.
- **Geografia** – potrebujeme vyučovať žiakov o procese získavania znalostí. V súvislosti s dezinformačnými naratívami sa aj tu nájdú témy na diskusiu so žiakmi. Ako vieme, že Zem nie je plochá? Poznáme obvod Zeme, ale ako sme to vlastne ako ľudstvo odmerali? A je to Európska únia, ktorá sa nám snaží nanútiť zmenu času alebo to dáva zmysel geograficky/politicky?

Respondentka č. 5 ako jediná presadzuje **zmiešaný prístup**. Ten spočíva v tom mať na školách aj samostatný predmet kritického myslenia, ale aj tieto snahy pretaviť do ďalších predmetov.

Záver a krátke zhrnutie

Metodika vzdelávania slovenskej mládeže ako súčasť komplexného boja SR proti dezinformáciám: Ako chrániť študentov proti dezinformáciám o zahraničnej politike, EÚ a NATO?

Slovenské školstvo a obsah učebných osnov pre stredoškolských študentov sa na Slovensku už roky dostatočne neprispôbuje najnovším trendom vo vyučovaní. V dobe informačného pretlaku, kedy mládež trávi denne hodiny na internete a konzumuje informácie z rôznych, aj pováženia hodných zdrojov, je výsostne dôležité pre budúcnosť odolnosti Slovenska a jeho demokratickej spoločnosti, zaviesť do výučby prvky, ktoré študentov na toto prostredie lepšie pripravia.

Táto metodika si dáva za cieľ poskytnúť ucelený prehľad o tom, ako sa vedia slovenskí učitelia stať súčasťou komplexného boja proti dezinformáciám na Slovensku a pomôcť viesť slovenskú mládež smerom k analytickejšiemu mysleniu, schopnosti vyhodnocovať prijímané informácie, dávať ich do súvislostí, porozumieť širšiemu kontextu, aj preskúmať vlastné postoje či emócie odvodené od prijímaných správ.

Inovatívnym príspevkom tejto metodiky k už prebiehajúcim diskusiám o tom ako čeliť dezinformáciám a propagande v slovenskom informačnom priestore je práve zameranie tejto publikácie na dezinformačné naratívy týkajúce sa zahraničnopolitického ukotvenia Slovenska v Západných štruktúrach, a teda jeho členstva v Európskej únii a NATO.

Slovenskí žiaci sú budúcnosťou krajiny, aj s ohľadom na ich demokratickú participáciu a angažovanosť. Zároveň sú dnes podpriemerní v čitateľskej gramotnosti, aj znalosti občianskych tém. Je preto aktuálnou úlohou expertov a učiteľov, vzbudiť v mládeži v tomto formujúcom veku

záujem o veci verejné, o spoločenstvá Európskej únie a NATO, ktorých je Slovensko čoskoro už 20 rokov dobrovoľne súčasťou. Kým sa SR dostane k realizácii riadnej kurikulárnej reformy obsahu učebných osnov stredných škôl, je nevyhnutné, aby sa učitelia na SŠ snažili implementovať princípy participatívneho vyučovania, nabádali študentov ku kritickému mysleniu, korektnému vyhodnocovaniu zdrojov informácií, aj k informačnej a mediálnej gramotnosti. Dať žiakom tak povediac návod na rozmýšľanie o ich okolí a širšom svete, aby boli v budúcnosti schopní vykonávať informované rozhodnutia. V neposlednom rade, zdravou súčasťou moderného študenta by mala byť znalosť, že nemôže vedieť, rozumieť a mať názor na všetko. Ak by si toto uvedomil každý Slovák, žilo by sa nám tu všetkým lepšie.

Keďže už je dnes učiteľom odporúčané využívať k vzdelávaniu modernejšie metódy a pomôcť si aj obsahom dostupných online portálov, kým štát poskytne vlastné komplexné a vynovené kurikulum, uvádzam v tejto publikácii aspoň pár aktuálnych a populárnych profilov, ktoré sa oplatí sledovať.

Odporúčania stránok a profilov, ktoré môžu učitelia a/alebo žiaci sledovať online

- Sociálne siete (Facebook, Instagram) Zastúpenia Európskej komisie na Slovensku
- Sociálne siete (Facebook, Instagram) Kancelárie Európskeho parlamentu na Slovensku
- Profily slovenských poslancov Európskeho parlamentu (pre informácie o ich agende aj aktuálne informácie o tom, čo EP prerokúva)
- Podcastová séria „Daj NATO!“ s veľvyslancom SR pri NATO, Petrom Bátorom (vhodné pre tých, ktorí majú radi zaujímavé fakty zo zákulisia medzinárodnej politiky a ktorých zaujímajú bezpečnostné/obrné témy)
- Stredoeurópske observatórium digitálnych médií CEDMO (skôr pre učiteľov, výskum a dáta k dezinformáciám a ich vplyvu s strednej Európe. Vydali však tiež príručku pre učiteľov o tom ako učiť o pravde a klamstvách na internete)⁶⁴
- Komenského inštitút (realizuje o. z. Živica) – vzdelávacie programy pre učiteľov v 21. storočí
- PDCS (skôr pre učiteľov) – poskytujú zaujímavé materiály, ale tiež vedia prísť na školu realizovať workshop (bližšie spomínané v publikácii).
- OZ Krupica – poskytujú workshopy k dezinformáciám pre školy, jednou z piatich tém, ktoré pokrývajú, je práve Európska únia

⁶⁴ Kopecký, K., Voráč, D., & Sztokowski, R.: Na pravde záleží: Příručka pro učitele, jak učit o pravdě a lži na internetu. In: *Central European Digital Media Observatory*, 12. 4. 2023, https://cedmohub.eu/wp-content/uploads/2023/03/Pravda-a-lez_final_web_po-stranach_webova-kvalita_new-30.-3.pdf (prístup: 25. 7. 2023).

- Konšpiratori.sk – poskytuje zoznam dezinformačných stránok
- Post Bellum – združenie, ktoré zhromažďuje, dokumentuje svedectvá pamätníkov/čiek kľúčových momentov moderných slovenských dejín; okrem toho poskytuje školenia študentov ohľadom našej histórie – odporúčanie pre učiteľov osloviť ich v prípade záujmu diskusie na tému z histórie SR
- Infosecurity.sk – webzín vhodný pre lepší prehľad o aktuálnych dezinformačných naratívoch prítomných v slovenskom informačnom priestore
- Checkbot.sk – Facebook Messenger bot, ktorý užívateľom pomáha odhaliť falošné správy
- Lovci šarlatánov (webstránka aj Facebook) – zameranie na medicínske dezinformácie
- Mládežnícka sieť s informáciami o EÚ: <https://youth.europarl.europa.eu/sk/more-information/ambassador-school/active-lessons.html>
- Kútik na vzdelávanie o EÚ (materiály a hry pre učiteľov, aj žiakov pre rôzne vekové kategórie): https://learning-corner.learning.europa.eu/index_sk
- Denník N vydal už dve príručky pod názvom „Mýty o EÚ“, ktoré môžu učitelia využiť pri vyučovaní občianskej výchovy či iných predmetov. Obe vydania sú zdarma dostupné online.⁶⁵

⁶⁵ Prvé vydanie: Zdroj: Mýty o EÚ. In: *Denník N*, 15. 5. 2019, <https://e.dennikn.sk/1469360/myty-o-eu-stiahnite-si-zadarmo-prirucku-dennika-n/> (prístup: 7. 12. 2023).

Druhé vydanie: Zdroj: Mýty o EÚ 2. In: *Denník N*, 10. 2. 2022, <https://dennikn.sk/2727018/myty-o-eu-2-stiahnite-si-zadarmo-casopis-dennika-n/> (prístup: 7. 12. 2023).

Ďalšie profily na sociálnych sieťach:

- krotimehoaxy (Instagram) – spravuje novinár Denníka N, Vladimír Šnidl
- dejepisnak (Instagram) – dejepis hravou a zaujímavou formou
- Zmudri (webstránka zmudrig.sk; Instagram [zmudri_g](https://www.instagram.com/zmudri_g))
- Mysli s hlavou štátu – séria vzdelávacích videí o sociálnych sieťach a kritickom myslení, iniciatíva prezidentky SR, Zuzany Čaputovej
- Vedátor (Facebook [Vedátor_sk](https://www.facebook.com/Vedator_sk), Instagram [vedator_sk](https://www.instagram.com/vedator_sk)) – zaujímavé fakty o svete okolo nás, vrátane prezentácie zdravej komunikácie a argumentácie, podané prístupnou formou vedcom, fyzikom Samuelom Kováčikom
- Tomáš Kriššák (Facebook) – dezinformácie, ale aj Slovensko a spoločenské dianie
- Jakub Goda (Facebook) – dezinformácie, ale aj Slovensko a spoločenské dianie
- [zvol_si_info_slovensko](https://www.facebook.com/zvol_si_info_slovensko) profil vzdelávaniu v oblasti rozvoja mediálnej a informačnej gramotnosti, kritickému mysleniu a odolnosti voči dezinformáciám

Zoznam rozhovorov

Rozhovory boli vykonávané v rozmedzí júl – august 2023

(R1) Rozhovor 1: respondent, Katedra mediálnej výchovy Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave

(R2) Rozhovor 2: respondentka, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

(R3) Rozhovor 3: respondentka, DASATO

(R4) Rozhovor 4: respondent, Odbor pre hybridné hrozby a strategickú komunikáciu, Ministerstvo obrany SR

(R5) Rozhovor 5: respondentka, Teach For Slovakia

(R6) Rozhovor 6: respondent, Národný inštitút vzdelávania a mládeže

(R7) Rozhovor 7: respondenti, Partners for Democratic Change Slovakia (PDCS)

(R8) Rozhovor 8: respondent, Akadémia kritického myslenia

(R9) Rozhovor 9: respondentka, Gymnázium Metodova v Bratislava

(R10) Rozhovor 10: respondentka, Komunikačný odbor, Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR

(R11) Rozhovor 11: respondentka, Odbor pre strategickú komunikáciu, Úrad vlády SR

(R12) Rozhovor 12: respondent, Denník N

